

UNIVERZITA KARLOVA  
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra historických věd

Reflexe bolševické revoluce v Rusku (1917) ve vybraných  
učebnicích dějepisu  
(kontrast 30. let a 50. let 20. století)

Bakalářská práce

Autorka práce: Tereza Roubíčková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Praha 2023

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

-----  
Tereza Roubíčková

## **Poděkování**

Mnohokrát děkuji paní docentce Blance Soukupové za vedení mé bakalářské práce.

## **Abstrakt**

Práce řeší problém reflexe bolševické revoluce v Ruském impériu (1917) v učebnicích dějepisu vydaných v českých zemích z období první republiky (30. let) a období 50. let 20. století.

## **Klíčová slova**

Bolševická revoluce, učebnice, Velká říjnová socialistická revoluce, Ruské impérium, Sověty, Sovětský svaz, socialismus

## **Annotation**

The thesis focuses on the portrayal of the Bolshevik Revolution in the Russian Empire (1917) in history textbooks published in the Czech lands during the period of the First Republic (1930s) and the 1950s.

## **Keywords**

Bolshevik Revolution, Textbooks, Great October Socialist Revolution, Russian Empire, Soviets, Soviet Union, Socialism

# Obsah

<b>1. ÚVOD .....</b>	<b>6</b>
CÍL PRÁCE .....	6
STRUKTURA PRÁCE .....	6
VÝZKUMNÝ VZOREK .....	6
TEORETICKO-METODOLOGICKÉ ZÁZEMÍ A VÝZKUMNÉ OTÁZKY .....	7
AUTOŘI PRAMENŮ .....	8
ŠKOLSKÝ SYSTÉM V PADESÁTÝCH LETECH DVACÁTÉHO STOLETÍ.....	8
<b>2. BOLŠEVICKÁ REVOLUCE VE VYBRANÝCH DOBOVÝCH A SOUČASNÝCH TITULECH ODBORNÉ LITERATURY ....</b>	<b>9</b>
DOBOVÁ ODBORNÁ LITERATURA ZE TŘICÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ .....	9
DOBOVÁ ODBORNÁ LITERATURA Z PADESÁTÝCH, ŠEDESÁTÝCH A SEDMDESÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ.	13
SOUČASNÉ TITULY .....	18
<b>3. OBRAZ BOLŠEVICKÉ REVOLUCE V RUSKU (1917) V UČEBNÍCÍCH DĚJEPISU ZA PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY .....</b>	<b>25</b>
OZNAČENÍ BOLŠEVICKÉ REVOLUCE V UČEBNÍCÍCH .....	25
CHARAKTERISTIKA PROSTORU, KTERÝ JE BOLŠEVICKÉ REVOLUCI V UČEBNÍCÍCH VĚNOVÁN.....	25
VYLÍČENÍ ATMOSFÉRY PŘED USKUTEČNĚNÍM BOLŠEVICKÉ REVOLUCE.....	25
POPIS PRŮBĚHU BOLŠEVICKÉ REVOLUCE A JEJÍ KLÍČOVÉ UDÁLOSTI.....	26
CHARAKTERISTIKA OSOBNOSTÍ BOLŠEVICKÉ REVOLUCE .....	27
OBRAZ CARA A CARSKÉ RODINY, PŘEDSTAVENÍ JEJICH OSUDU .....	27
VÝZNAM A DŮSLEDKY BOLŠEVICKÉ REVOLUCE .....	27
DÍLČÍ ZÁVĚRY ANALÝZY UČEBNIC ZE TŘICÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ .....	29
<b>4. OBRAZ VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCE V UČEBNÍCÍCH DĚJEPISU Z PADESÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ .....</b>	<b>30</b>
OZNAČENÍ BOLŠEVICKÉ REVOLUCE V UČEBNÍCÍCH .....	30
CHARAKTERISTIKA PROSTORU, KTERÝ JE BOLŠEVICKÉ REVOLUCI V UČEBNÍCÍCH VĚNOVÁN.....	30
VYLÍČENÍ ATMOSFÉRY PŘED USKUTEČNĚNÍM BOLŠEVICKÉ REVOLUCE.....	30
POPIS PRŮBĚHU BOLŠEVICKÉ REVOLUCE A JEJÍ KLÍČOVÉ UDÁLOSTI.....	31
CHARAKTERISTIKA OSOBNOSTÍ BOLŠEVICKÉ REVOLUCE .....	32
OBRAZ CARA A CARSKÉ RODINY, PŘEDSTAVENÍ JEJICH OSUDU .....	33
VÝZNAM A DŮSLEDKY BOLŠEVICKÉ REVOLUCE .....	33
DÍLČÍ ZÁVĚRY ANALÝZY UČEBNIC Z PADESÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ .....	36
<b>5. KOMPARACE .....</b>	<b>38</b>
KOMPARACE REFLEXE BOLŠEVICKÉ REVOLUCE V UČEBNÍCÍCH ZE TŘICÁTÝCH A PADESÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ .....	38
KOMPARACE ODBORNÉ LITERATURY ZE TŘICÁTÝCH, PADESÁTÝCH, ŠEDESÁTÝCH A SEDMDESÁTÝCH LET DVACÁTÉHO STOLETÍ .....	40
<b>6. ZÁVĚRY.....</b>	<b>42</b>
<b>6. POUŽITÉ PRAMENY A ODBORNÁ LITERATURA .....</b>	<b>44</b>

# 1. Úvod

## Cíl práce

Cílem práce je analýza reflexe bolševické revoluce v Rusku 1917 učebnicích dějepisu pro základní a všeobecné školy z demokratických třicátých let v kontrastu s obdobím nejtužších represí totalitního státu v letech padesátých.

Dalším zájmem práce je porovnání reflexe ruské revoluce z učebnic dějepisu demokratického a totalitního státu s odbornou dobovou a současnou literaturou.

Práce usiluje o to, aby pomocí výzkumných otázek a analýzou pramenů přinesla odpověď na to, jak se ve stanovených obdobích (30. a 50. léta 20. století) pojednával a případně měnil způsob výkladu bolševické revoluce v závislosti na politické situaci, jak byla událost nazývána, a například, zda se jednalo o tragédii ruského národa nebo nástup šťastné epochy v ruských dějinách.

## Struktura práce

Práce je rozdělená do šesti kapitol, první kapitola popisuje cíl práce, výzkumný vzorek a použitou metodologii. Druhá kapitola se věnuje kompilaci odborné literatury. Je rozdělená na podkapitulu věnovanou dobové odborné literatuře a podkapitulu zabývající se soudobou odbornou literaturou věnovanou bolševické revoluci. Třetí kapitola nese název Obraz bolševické revoluce v učebnicích dějepisu za první republiky a věnuje se analýze obrazu bolševické revoluce. Stejnou strukturu obsahuje čtvrtá kapitola – Obraz Velké říjnové socialistické revoluce v učebnicích dějepisu. Komparaci učebnic z třicátých a padesátých let dvacátého století, spolu s komparací odborné literatury ze zmíněných období, obsahuje kapitola pátá. Šestá kapitola vyhodnocuje závěry a odpovídi na stanovené otázky.

## Výzkumný vzorek

Prameny, které jsem pro vypracování bakalářské práce použila, jsou učebnice dějepisu. Jedná se o učebnice pro základní/všeobecnou školu vydané v českých zemích ve třicátých a padesátých letech dvacátého století. Jednotlivé ročníky jsem již neodlišovala. Učebnice jsem získávala z archivu Pedagogického muzea v Praze.

K práci jsem zvolila dvacet učebnic z let třicátých a dvacet jedna učebnic z let padesátých. Vybírala jsem ty učebnice, které se zabývaly výukovou látkou od novověku po dějiny doby nejnovější. V učebnicích z třicátých let bylo o bolševické revoluci zmíněno ve dvanácti z nich. Byly zkoumány učebnice pro třetí třídu – osm učebnic, pro šestý až osmý ročník – dvě učebnice a pro jednoroční učební kurzy – dvě učebnice.

Celkem z padesátých let o Velké říjnové socialistické revoluci pojednávalo dvanáct učebnic. Byly zkoumány učebnice dějepisu pro pátý ročník – tři učebnice, pro osmý ročník – tři učebnice, pro devátý ročník – jedna učebnice, pro desátý ročník – jedna učebnice, pro jedenáctý ročník – čtyři učebnice.

Do analýzy jsem zahrнула i dotisky již vydaných učebnic. Tento krok jsem zvolila proto, abych měla možnost zachytit při analýze potenciální změny ve výkladu vlivem komunistické propagandy v padesátých letech.

### Teoreticko-metodologické zázemí a výzkumné otázky

Jako metodu pro vypracování bakalářské práce jsem zvolila metodu historickou a metodu komparativní. Učebnice jsem podrobovala obsahové analýze.

Postupovala jsem komparací objektů reflexe bolševické revoluce v učebnicích dějepisu z třicátých a padesátých let dvacátého století. Kritérii komparace byly následující otázky.

1. Jak je událost označována? Je označována jako bolševická revoluce nebo jako Velká říjnová socialistická revoluce, potažmo jiným názvem?
2. Jaký prostor je ve výukových textech bolševické revoluci věnován? Je tématu vyhrazená například jedna celá kapitola nebo se jedná pouze o zmínky?
3. Zda, a jak je vylíčena atmosféra před revolucí?
4. Jak je vylíčen průběh revoluce? Jaké klíčové události jsou vyzdvihovány?
5. Jak se pojednávalo o jednotlivých osobnostech bolševické revoluce? Jak je jejich činnost hodnocena?
6. Jak se představoval obraz cara a carské rodiny? Jak se představoval jejich osud?
7. Jak je v učebnicích z třicátých a padesátých let pojednáván význam revoluce?
8. Jak jsou v učebnicích představováni čeští a slovenští legionáři? Jaká úloha je jim připisována? Byly jejich činy oceňovány?

## Autoři pramenů

V rámci analýzy výzkumného vzorku mi přišlo vhodné charakterizovat autory učebnic. Cílem této analýzy bylo zjistit, kým byli autoři učebnic, zda se jednalo o historiky, pedagogy či politické ideology.

Autoři učebnic z třicátých let byli převážně pedagogové (Dejmek, Horák, Gebauerová). Výjimkou je Václav Kejř, který byl doktor teologie. Eduard Štorch byl pedagog a archeolog. Učebnice tedy byly psány převážně pedagogy.

Gebauerová tvořila pro hnutí Mladá fronta, které bylo před druhou světovou válkou levicově orientované.

Autoři učebnic z padesátých let byli historikové (Doležal, Vávra, Hájek, Kratochvíl, Charvát, Trapl, Kopáč). Někteří autoři byli členové komunistické strany (Doležal, Hájek, Charvát). Mnoho z nich bylo členy Akademie věd Československé republiky (Doležal, Vávra). Autory učebnic byli historikové.

## Školský systém v padesátých letech dvacátého století

Po únorovém převratu byl jediný možný výklad, výklad marxistický. Tomuto bylo podřízeno i to, jak se vykládalo o tak citlivém tématu, jakou byla bolševická revoluce. Marxistický výklad se bolševické revoluce dotkl v označení, které znělo Velká říjnová socialistická revoluce. Tím, že byla revoluce označena za velkou, zdůrazňoval se její význam. To, že byla socialistická, odkazovalo k obrazu předstupně, který povede k vybudování režimu.



## 2. Bolševická revoluce ve vybraných dobových a současných titulech odborné literatury

### Dobová odborná literatura ze třicátých let dvacátého století

Pro utvoření obrazu o tom, jak interpretovali autoři bolševickou revoluci v Rusku (1917) ve třicátých letech dvacátého století, jsem zvolila práci českého a ruského autora. Zástupce ruského pohledu reprezentuje Valerij Sergejevič Vilinskij s prací *Ruská revoluce 1825–1936* (1936).

Vilinskij byl básník a překladatel, který byl kritikem Sovětského svazu, neemigroval do Paříže po uchopení moci bolševiky, ale až na konci sedmdesátých let dvacátého století.

V mé analýze český pohled zastupuje publikace Jana Slavíka – *Ruská revoluce a „Lenin“* Zdeňka Nejedlého (1938) a Masarykova práce *Rusko a Evropa* (1930). Z této práce jsem využila kapitolu napsanou opět Janem Slavíkem.

Vilinskij označuje událost jako ruská revoluce nebo bolševický převrat. Na počátku první světové války panoval údajně pozitivní názor ruského obyvatelstva na budoucí vývoj války. Věřilo se, že Rusko společně s dohodovými mocnostmi porazí Německo. Tato situace napomáhala ke zlepšení vztahu obyvatel s carem, prohlubovalo se národní uvědomění. Ruské impérium stále představovalo hospodářskou zaostalost, která byla podpořená probíhající válkou. Tímto nedostatkem trpělo převážně vesnické obyvatelstvo. Začala se objevovat bezmoc, která se stupňovala do válečné anarchie, národ opouštělo národní uvědomění. Rolníci začali požadovat slíbené přerozdělení půdy, které se mělo po skončení války uskutečnit.

Autor se snaží přiblížit pohled ruské inteligence, u které se začaly objevovat pochybnosti ohledně vlády.<sup>1</sup> Mezi dělnictvem panuje názor, že vláda slouží jen statkářům a kapitalistům. Únorová revoluce byla spoluutvářena proletariátem a buržoazií, od revoluce politické přešla v revoluci sociální.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> VILINSKIJ, Valerij Sergejevič. *Ruská revoluce: 1825-1936* [online]. Přerov: Společenské podniky, 1936 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:31ef2f40-90d6-11e8-87bd-005056827e52?page=uuid:a572a871-e36f-11e8-8d10-5ef3fc9ae867>, s 95.

<sup>2</sup> Tamtéž, s. 107.

Prozatímní vláda měla za cíl vítězně ukončit válku, svolat Ústavodárné shromáždění a přijmout zákony podporující rovnost a svobodu občanů. Lenin měl názor ohledně války opačný. To, že by ruská armáda válku prohrála, by podle něj nebyla porážka.<sup>3</sup> Prohrou Ruského impéria ve válce by se vytvořila situace nahrávající k revoluci.

Autor při popisu přípravy říjnové revoluce hovoří o Kameněvovi a Zinověvovi, kteří byli proti Leninově plánu uskutečnit převrat. Předkládané námitky se týkaly toho, zda se převrat udrží u své moci v delším časovém úseku, i když sociální převrat neproběhne v západní Evropě a zda se vůbec bolševikům podaří převrat uskutečnit.<sup>4</sup>

Sídlo Prozatímní vlády hájil spolu s vojáky ženský pluk. Křížník Aurora na palác střelil slepými náboji. Za ochranu Prozatímní vlády bojovaly ženy a děti, které za svou věrnost zaplatily životem. Členové Rudé gardy ženy znásilňovali.<sup>5</sup>

O carovi je pojednáváno jako o muži, který byl ovlivněn svou ženou, carevnou a Rasputinem. Grigorij Jefimovič Rasputin byl carskou rodinou považován za svatého muže, jehož přítomnost údajně měla mít blahodárný vliv na zdraví malého careviče. Carevna údajně jednala proti svému muži.<sup>6</sup> Car je vykreslen jako slabošský panovník a carevna jako žena, která podléhá Rasputinovi. Pokusem bolševické vlády bylo přisoudit vraždu carské rodiny jekatěrinburskému Sovětu, který se údajně měl zaleknout postupu československých legií (pozn. jedná se o jedinou zmínku o čs. legiích v knize). *„Tato nesmyslná a brutální vražda ničím nepříspěla sovětské vládě. Avšak zanechala krvavou skvrnu na dějinách ruské revoluce – byla zbytečně prolita krev, a to nejen cara Mikuláše, nýbrž i jeho syna – nedospělého a nemocného hochy, a dcer, jež se ničím neprovinily a nikomu nemohly býti nebezpečny.“* *„A právě díky těmto prostředkům mohlo sovětské Rusko přečkat dobu válečného komunismu, vyhrát občanskou válku a udržeti se v době, kdy se všeobecně věřilo, že bolševici během dvou až tří týdnů určitě padnou.“*<sup>7</sup>

Lenin je vylíčen jako důsledný vůdce. Lenin byl dle autora *„povaha, která se nezastavuje na své cestě za vytyčeným cílem ani před mrtvolami.“*<sup>8</sup> Jeho cílem bylo uskutečnit celosvětovou občanskou válku. Za svými cíli šel odhodlaně, dokázal ovládnout Rusko na svou stranu. Jeho

---

<sup>3</sup> Tamtéž, s. 91.

<sup>4</sup> Tamtéž, s. 163.

<sup>5</sup> Tamtéž, s. 167.

<sup>6</sup> Tamtéž, s. 96.

<sup>7</sup> Tamtéž, s. 177.

<sup>8</sup> Tamtéž, s. 118.

činnost byla významná pro bolševickou stranu. Kameněv byl schopný žurnalista a ideolog, Stalin organizátor, ovšem Leninova pevná vůle docílit stanového úmyslu byla ojedinělá.

Trockého spory se Stalinem spočívaly v tom, že se Trocký chtěl orientovat na světovou revoluci, zatímco Stalin požadoval zaměřit se „pouze“ na Rusko. *„Do Leninovy smrti neexistoval pojem trockismus, byl vymyšlen až poté, aby kompromitoval Trockého a jeho rozpory se stranou byly specificky zbarveny jako cílevědomí protileninský kurs.“*<sup>9</sup>

Generál Kornilov byl hodnocen pozitivně, protože pobýval v německém zajetí. Jeho podpora pocházela od lidí, kteří byli zastánci starého režimu. Podporovaly ho skupiny, které měly zájem na uskutečnění převratu, žádné mu ale nepomohly.

Při sporu Kornilova s Kerenským nešlo dle autora o pouhý pokus o převrat, nýbrž o prohru minulosti a budoucnosti.<sup>10</sup> Kerenský dal Kornilovi rozkaz o postupu vojsk na Petrohrad, tento čin pak Kerenský vysvětloval jako zradu. Kerenského výhra spolu se Sovětem byl předvoj k bolševismu. *„Moc padla ministrům z ruky, stačilo jen skloniti se a zvednouti. Zvedl ji Vladimír Lenin.“*<sup>11</sup>

Důsledky revoluce jsou autorem popisovány převážně jako negativní. Bolševici svou vládou zničili svobodu, byla potlačena kritika, upevněná armáda a terorizování odpůrců. Lenin požadoval něco, na co nebylo Rusko připravené. Bolševici podle něj neměli politické zkušenosti se správou státu.

Za pozitivní výsledek revoluce označuje autor to, že Ruskému impériu byla zachována jeho samostatnost. *„... Třebas ho (bolševici) zotročili sami ve prospěch fantastického plánu sovětského komunismu.“*<sup>12</sup>

*„Snad přijde čas, kdy bolševismus se zhroutl následkem toho, že jeho nejvyšší naděje – světová revoluce – se neuskuteční. V tom okamžiku přestane býti ideovým směrem a stane se pouhou oligarchií, kterou odstraní ten, kdo první po ní vztáhne ruku.“*<sup>13</sup>

Jan Slavík byl český historik (1885–1978). Od roku 1925 byl ředitelem ruského archivu spadajícího pod Ministerstvo zahraničních věcí. Rusku věnoval i svou badatelskou činnost,

---

<sup>9</sup> Tamtéž, s. 191.

<sup>10</sup> Tamtéž, s. 140.

<sup>11</sup> Tamtéž, s. 154.

<sup>12</sup> Tamtéž, s. 186.

<sup>13</sup> Tamtéž, s. 226.

zpracovával téma ruské revoluce. Slavíkovo dílo jsem zvolila do mé bakalářské práce právě z tohoto důvodu.

Slavík ve svých dílech interpretuje ruskou událost jako revoluci. Pozornost věnuje především charakteristice situace před revolucí a důsledkům, které říjnová ruská revoluce přinesla.

Rusko nebylo, dle názoru autora, připravené na moderní válku, příčinou byla malá hmotná a duchovní úroveň ruského lidu.<sup>14</sup> Jeho neúspěšné počínání na frontě tedy nepřipisuje carskému vedení. Rusko bylo dle Slavíka odsouzené k tomu, že válku prohraje.<sup>15</sup> Během války se započaly šířit pověsti o carovi a jeho rodině, především o germanofilství carského dvora. Tento vliv měl podporovat a šířit Rasputin, kterého využívali lidé spjatí s Německem. Carský režim přestávalo podporovat důstojnictvo a ruská inteligence.<sup>16</sup> Dezorganizace ruské armády byla důsledkem toho, že jí nevedela Prozatímní vláda, ale že Proz. vláda vládla s podporou Sovětů. Carismus byl tedy vystřídán Sověty.<sup>17</sup>

Cara autor charakterizuje jakožto muže, který slepě věřil a nedokázal odmítnout „rady“ své manželky. Carský pár věřil, že je Rasputin svatý muž poslaný z nebe, aby uzdravil nemocného careviče.<sup>18</sup>

Slavík pozitivně hodnotí přerozdělování půdy ve prospěch ruského rolnictva. Tvrdí, že rolníci si po revoluci zformovali občanské vědomí. Revoluce napomohla rozvoji sociálního vývoje v Evropě, nastartovala revoluční hnutí v koloniích.

Podle Slavíka bylo vítězství bolševiků vykoupeno krví a vyhlazením staré vládnoucí třídy a bezohledným násilím.

*„Od počátku jsme odmítali nářky, že bolševická revoluce zkazila ruský národ; ale stejně málo jsme dali na fantastické ujišťování, že bolševická strana v Rusku »uskutečnila socialismus« nebo aspoň, jak zní úřední rčení – »první etapu socialismu«.“<sup>19</sup>*

<sup>14</sup> SLAVÍK, Jan. *Ruská revoluce a "Lenin"* Zdeňka Nejedlého. Praha: [nákladem vlastním], 1938, s. 3.

<sup>15</sup> MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku: k ruské filosofii dějin a náboženství I.* [online]. Praha: Jan Laichter, 1930 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:a71867a0-cd6b-11e9-84ef-005056827e51?page=uuid:b73f0323-0558-4314-8ee0-ffa456dda698>, s. 294.

<sup>16</sup> Tamtéž, s. 295.

<sup>17</sup> Tamtéž, s. 298.

<sup>18</sup> Tamtéž, s. 296.

<sup>19</sup> SLAVÍK, Jan. *Ruská revoluce a "Lenin"* Zdeňka Nejedlého. Praha: [nákladem vlastním], 1938, s. 3.

## Dobová odborná literatura z padesátých, šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století

Všechny dobové knihy, které jsem při psaní práce využívala, nazývají ruskou revoluci shodně, a to Velká říjnová socialistická revoluce.

Situace před říjnovou revolucí je charakterizována nespokojeností lidu jak s politikou carského Ruska, tak s ruským hospodářstvím a pracovními podmínkami. Carovo rozhodování bylo ovlivněné Rasputinem, který prosazoval proněmeckou orientaci.<sup>20</sup>

Po únorové revoluci se Prozatímní buržoazní vláda, financována anglo – francouzským kapitálem, snažila „vést válku až do vítězného konce“, tento přístup se rozcházel s požadavky bolševiků a proletariátu. Herman v knize *Historické události* poukazuje na to, že „*vládnoucím třídám šlo o to, aby předložily cara s rodinou a jeho ministry jako obětního beránka na uklidnění lidu, a vytvořily vládu, která by dovedla válku až do vítězného konce.*“<sup>21</sup> Bolševici tvrdili, že se jedná o imperialistickou válku, kterou je nutné přetvořit ve válku občankou, zatímco buržoazní vláda ji obhajovala jako obrannou.<sup>22</sup>

Texty zmiňují bolševickou agitační práci. Díky ustavičné práci bude možné přejít z první etapy na etapu druhou, což mělo být úplné bolševické chopení se moci.

Knihy velmi rozsáhle pojednávají o Leninových „dubnových“ tezích, které představovaly bolševický program.<sup>23</sup>

Důrazně je napříč všemi texty zdůrazňováno bolševické prohlášení, že cílem není krveprolití, docílit stanovených cílů se musí poklidnou revolucí.<sup>24</sup> Při této příležitosti texty zmiňují bolševické heslo „*Všechnu moc sovětům*“, které je opětovně poznamenáváno.<sup>25</sup>

V rámci výkladu o činnosti a charakteristice Prozatímní vlády je v knize Fidlerera vložena Leninova hádanka, kterou uveřejnil v periodikách Pravda: „*Jaký je rozdíl mezi obyčejnou buržoazní vládou a neobyčejnou, revoluční vládou, která se za buržoazní nepovažuje? Prý takový: Obyčejná buržoazní vláda může zakazovat manifestace jedině na základě ústavy a když*

<sup>20</sup> SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 49.

<sup>21</sup> Tamtéž, s. 51.

<sup>22</sup> HERMAN, Karel. *Historické události – Velká říjnová socialistická revoluce: dějiny Ruska 1853–1917/1918 v datech*. Praha: Mladá fronta, 1977, s. 181–182.

<sup>23</sup> FIDLER, Jiří. *Deník revoluce 1917*. Praha: Svět sovětů, 1967, s. 6.

<sup>24</sup> HERMAN, Karel. *Historické události – Velká říjnová socialistická revoluce: dějiny Ruska 1853–1917/1918 v datech*. Praha: Mladá fronta, 1977, s. 181.

<sup>25</sup> FIDLER, Jiří. *Deník revoluce 1917*. Praha: Svět sovětů, 1967, s. 12.

*před tím vyhlásila výjimečný stav. Neobyčejná a skorosocialistická vláda může zakazovat demonstrace, kdy a jak se jí zachce, a přitom se odvolávat na „fakta“ známá jen jí samé.“<sup>26</sup>*

Kornilovu aféru pojmají autoři jakožto situaci, která prospěla bolševické straně, a tím i revoluci.<sup>27</sup> Označují ji jako puč, či jako kontrarevoluční akce. Buržoazní vláda se bála o svou pozici, odstranila Kornilova z funkce a potrestala ty, kteří s ním spolupracovali, tím ovšem své pozice zpět nedosáhla. Aféra měla za následek podlomení důvěry vojáků spolu s důvěrou lidu v Prozatímní vládu.<sup>28</sup>

Popisu průběhu říjnových bojů je věnován značný důraz. Průběh revoluce je líčen hodinu po hodině. Nejvíce prostoru zaujímá popis bojů o Zimní palác. Tento akt je opět vyzdvihován jakožto ten poslední moment, než se bolševická vláda chopila moci.

Reed popisuje situaci velmi barvitě. Zimní palác byl bombardován poté, co junkeři zastřelili dva bolševické vojáky. *„Rozzuření rudogvardějci začali bombardovat budovu, jejich důstojníci je nemohli zastavit,“*<sup>29</sup> uvádí Reed v knize Deset dnů, které otřásly světem. Reed byl americký, levicově orientovaný historik, který byl během bolševické revoluce v Petrohradě přítomný.

Revoluce je spojená s následujícími osobnostmi, které jsou hodnoceny pozitivně či negativně.

Mezi ty pozitivní je řazen Lenin, který je představován přes svou vůdcovskou úlohu v revoluci. Do této skupiny lze zařadit i Molotova, Kalinina a Ordžonikidze, kteří byli členy Petrohradského sovětu.

Mezi negativní osobnosti, které autoři zmiňují řadím Kerenského, Trockého, Kornilova, Zinověva s Kaměněvem. Je jim přičítáno, že revoluci zradili.

Kerenského cílem bylo propagovat válku až do vítězného konce. *„Kerenský byl ve vládě proto, aby chlácholil lid prázdnými sliby a halasnými frázemi.“*<sup>30</sup> *„Odpovídá za hříchy Prozatímní vlády,“* říká Burdžalov.

---

<sup>26</sup> Tamtéž, s. 16.

<sup>27</sup> BURDŽALOV, Èduard Nikolajevič. *Jak zvítězila Velká říjnová socialistická revoluce*. Praha: SNPL, 1953, 83–84.

<sup>28</sup> SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 122.

<sup>29</sup> REED, John, Vladimir Il'jič LENIN, Nadežda Konstantinovna KRUPSKAJA, Pavel KAVAN a A. WILLIAMS. *Deset dnů, které otřásly světem*. 5. vyd., v SNPL 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 197.

<sup>30</sup> BURDŽALOV, Èduard Nikolajevič. *Jak zvítězila Velká říjnová socialistická revoluce*. Praha: SNPL, 1953, s.12.

Stanovisko autorů ohledně Trockého se shoduje. Trocký je považován za zrádce bolševické strany. Provinil se tím, že se snažil Lenina vydat soudu.<sup>31</sup> Dalším prohřeškem byl jeho „nedisciplinovaný“ přístup. Kvůli němu vpadli na území Ruska německo – rakouská vojska, a začal prosazovat protileninskou politiku uvnitř bolševické strany spolu s mezirajonci.<sup>32</sup> Sládek neopomíjí zmínit to, jakým způsobem se Trocký choval po smrti Lenina. „*Po Leninově smrti se pokusil zkreslit dějiny a přikrášlit svou úlohu v revoluci.*“<sup>33</sup>

O Kornilovi již bylo řečeno výše, představím jeho osobnost dle odborné literatury jen velmi stručně. Knihy o něm hovoří, ale nehodnotí jeho činy. Je vykreslen jako loutka, která je ovládána Prozatímní vládou.

Kameněv a Zinověv jsou charakterizováni jako zrádci revoluce, protože nesouhlasili s ozbrojenou revolucí a vyzradili menševikům bolševický plán.<sup>34</sup>

Car Mikuláš II. je v dobové odborné literatuře představován jako absolutistický panovník, který vládl společně s feudálními šlechtici. Svou vládu opíral o policii a vojáky.<sup>35</sup> Údajným cílem carovy vlády bylo skoncovat s revolučním hnutím tím, že se začne „paktovat“ s Německem.<sup>36</sup> Zároveň, jak uvádí Sládek, carský režim vedl politiku propagandy protiněmecké nenávisti.<sup>37</sup> Carismus nevedl lid k tomu, aby začal pracovat. Lid, který se nemohl zapojit do chodu státu, získával k carismu větší a větší odpor.<sup>38</sup>

O rodině a následné její popravě bolševiky autoři nehovoří.

Car je tedy představován jako neschopný vladař, který se nechává ovlivňovat svými spolupracovníky, ale především jako nepřítel revoluce.

Čeští a slovenští legionáři nejsou tématem, kterým by se doboví autoři zaobírali v nějakém velkém měřítku.

V útlé knize, sepsané vojenským historikem Křížkem, jsou českoslovenští legionáři kritizováni. Masarykovým přičiněním stály legie proti Rusku, spojil legie s imperialistickou

---

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 61.

<sup>32</sup> HERMAN, Karel. *Historické události – Velká říjnová socialistická revoluce: dějiny Ruska 1853–1917/1918 v datech*. Praha: Mladá fronta, 1977, s. 211.

<sup>33</sup> SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 72.

<sup>34</sup> BURDŽALOV, Eduard Nikolajevič. *Jak zvítězila Velká říjnová socialistická revoluce*. Praha: SNPL, 1953, s. 104–106.

<sup>35</sup> SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 11.

<sup>36</sup> BURDŽALOV, Eduard Nikolajevič. *Jak zvítězila Velká říjnová socialistická revoluce*. Praha: SNPL, 1953, s. 8. <sup>37</sup> SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 42.

<sup>38</sup> SYLLABA, Theodor. *T.G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Vydání I. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 201.

válkou. Legionáři nehájili národně osvobozující snahy, svou činností v zájmu světového imperialismu, snažily se zničit vymoženosti Velké říjnové socialistické revoluce.

V těchto historických pracích se pojednává o tom, že bolševická agitace byla u některých vojáků úspěšná. Vojáci údajně pochopili, že imperialistické státy hodlají zničit úspěchy revoluce. Autoři zdůrazňují, že českoslovenští legionáři odmítli hájit imperialistické zájmy a rozhodli se hájit ruský a světový proletariát. Tato situace je vykreslena autorem Syllabou. „*Než krváceti v kapitalistických armádách za mlhavé politické osvobození a než se doma znovu bít za svou socialistickou svobodu, kterou nám nedají darem, raději pracujte se zdarem na díle ruské revoluce!*“<sup>39</sup>

Autor Křížek diskutuje o Masarykově úloze při vzniku samostatného Československa. Autor komentuje Masarykovo vyjádření, že osvobození Rakouska – Uherska je zapříčiněno západními imperialistickými státy.<sup>40</sup> Dle autora toto tvrzení není pravdivé, jelikož Dohodovým mocnostem šlo převážně o Německo, osvobození Rakouska Uherska nebylo jejich zájmem. Vznik Československa je vysvětlován jako projev lidových mas proti utlačovatelům, údajně po vzoru bolševické revoluce. Role Masaryka je při vzniku Československa anulována. Autor zmiňuje, že Stalin požadoval seburčení národů již v roce 1913.<sup>41</sup> Hájením a ochranou výsledků Velké říjnové socialistické revoluce byly hájeny i zájmy českých a slovenských dělníků.<sup>42</sup>

K tématice Masaryk a revoluce se vyjadřuje autor Syllaba. K Masarykovu názoru se staví kriticky.<sup>43</sup> Připomíná Masarykův odmítavý přístup k bolševikům a názor, že bolševici neudrží vydobytou moc, a tím zničí revoluci.<sup>44</sup>

Význam a důsledky Velké říjnové socialistické revoluce představují autoři zcela jasně, a to jako výsledky pozitivní.

Význam revoluce je dle autorů světového významu. Velká říjnová socialistická revoluce započala ve světě novou éru. Éru komunismu a převážně éru dělnických hnutí vcele států. Autoři tvrdí, že bolševická revoluce přispěla k vytvoření občanské společnosti.

---

<sup>39</sup> Tamtéž, s. 16–17.

<sup>40</sup> KRÍŽEK, Jaroslav. Čeští a slovenští rudoarmějci v Sovětském Rusku 1917-1920. Praha: Orbis, 1955, s. 5.

<sup>41</sup> SYLLABA, Theodor. *T.G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Vydání I. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 195.

<sup>42</sup> KRÍŽEK, Jaroslav. Čeští a slovenští rudoarmějci v Sovětském Rusku 1917-1920. Praha: Orbis, 1955, s. 8.

<sup>43</sup> SYLLABA, Theodor. *T.G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Vydání I. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 195.

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 199.



Úspěšnost říjnové revoluce podnítila dle autorů rozvoj národně osvobozenecých bojů v koloniích.

Sládek uvádí, že „*revoluce ukázala cestu nové fázi dějin lidstva bez válek, neshody, bídy a hladu. Je majákem lidstva ukazujícím širokou cestu ke svobodě a blahobytu všech národů.*“<sup>45</sup>

Bolševická strana spolu s proletariátem odstranila kapitalismus. Burdžalov uvádí, že „*máme právo být hrdi a šťastni, že se nám prvním podařilo ubít v jednom cípu zeměkoule toho dravce, kapitalismus, který zalil zemi krví, dovedl lidstvo k hladu a zdivočení a který zahyne nevyhnutelně a brzy, ať již jsou projevy jeho předsmrtné zběsilosti jakkoli zvířecky zrudné – Lenin...*“<sup>46</sup>

Revoluce by nevznikla bez bolševické strany. Burdžalov připisuje bolševické straně největší zásluhu na vítězství říjnové revoluce.

„*Nejdůležitější význam pro vítězství VŘSR měla okolnost, že proletariát a pracující Ruska, kteří povstali k boji proti kapitalismu, měli tak moudrého a zkušeného vůdce, jako je bolševická strana.*“<sup>47</sup>

Při práci s dobovou literaturou z doby po druhé světové válce, jsem sledovala, zda se mění rétorika výkladu v závislosti na době, ve které knihy vznikaly.

Očekávala jsem, že se bude výklad měnit v šedesátých letech, vzhledem k uvolnění, které ve společnosti probíhalo. Předpokládala jsem, že se narativ, kterým se bolševická revoluce v padesátých letech vykládala, bude znovu objevovat v letech sedmdesátých, během normalizace.

Tato domněnka se mi nepotvrdila, jelikož byla rétorika výkladu stejná po celé sledované období. Nezaregistrovala jsem změny v rétorice nebo obsahu výkladu. I během šedesátých let autoři popisovali bolševickou revoluci propagandistickým způsobem a stylem Rudého práva.

---

<sup>45</sup> SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 223.

<sup>46</sup> BURDŽALOV, Eduard Nikolajevič. *Jak zvítězila Velká říjnová socialistická revoluce*. Praha: SNPL, 1953, s.5.

<sup>47</sup> Tamtéž, s. 171.

## Současné tituly

Současná odborná literatura pojednávající o bolševické revoluci v Rusku v roce 1917 je velmi rozsáhlá. Tématu se věnují jak čeští historikové (Švankmajer, Proků, Reiman), tak historikové ze zahraničních prestižních amerických univerzit (Fitzpatrick, Pipes). Ke své práci jsem také využila Zubovu práci pojednávající o dějinách Ruska 20. století.

Důvodem, proč jsem pro práci zvolila z bohaté škály literatury právě tyto tituly je ten, že jsem se chtěla zaměřit na porovnání pohledů, jakými autoři představují ruskou revoluci dle své národnosti. Zkoumala jsem pohled amerických, českých a ruských autorů.

V seznamu odborné literatury, se kterou jsem při psaní bakalářské práce pracovala, jsou zastoupeni autoři s odlišnými politickými názory. Americký autor Richard Pipes byl poradcem Ronalda Reagana, tudíž soudím, že s ním souzněl se stejnými politickými názory a konzervativním přístupem.

Opačným příkladem je historička Fitzpatrick, která se řadí spíše k liberálním, až levicově orientovaným historikům.

Pipes se v syntetické práci *Dějiny ruské revoluce* odvolává na své předchozí dvě práce, které se jeví více jako analytické a více pracují s primárními prameny. Publikace, kterou ke své práci využívám, tyto dvě autorovy předchozí práce spojuje. Autor se k říjnové události staví kriticky. Dle jeho názoru negativa převyšují pozitiva. Jak autor sám cituje svůj názor, „*ruská revoluce se jeví jako odvíjející se tragédie, v níž se události odehrávají s neúprosnou silou pramenící z povahy a charakteru jejich protagonistů.*“<sup>48</sup>

Swain pracuje s různorodou skupinou pramenů. Sám je odlišuje na dvě skupiny. Využívá sociálně historické práce ze sedmdesátých a osmdesátých let a publikace vzniklé po pádu Sovětského svazu.

Fitzpatricková ve čtvrtém vydání knihy využívá nových prací, které byly vypracovány po roce 1991, kdy se na Západě znovu probudil zájem zkoumat ruskou revoluci. Autorka pojednává o otázce dogmatu. Popisuje marxistické dogma, které vzniklo ve třicátých letech a do poloviny let padesátých se dle něj říjnová revoluce vykládala. Cílem tohoto přístupu bylo představovat *říjnovou revoluci jakožto skutečné povstání proletariátu a bolševické strany coby jeho předvojem, a že nešlo o nic předčasného ani nahodilého, jelikož k ní došlo v důsledku historického zákona. Všichni kromě Lenina a Stalina byli zrádci, a o těch se psát nesmělo.*<sup>49</sup>

---

<sup>48</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 248.

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 13. – 18.

Dějiny Ruska 20. století – díl první, je práce kolektivu autorů. Kniha je velmi obsáhlá. Obsahuje vzpomínky svědků, ukázky z dokumentů a životopisné vsuvky. V knize je vložena příloha s fotografiemi významných míst revoluce a portréty osobností.

V této práci jsem pracovala s publikacemi českých autorů, pracujících pro Akademii věd České republiky (Prokš), Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy (Švankmajer, Veber a Sládek) a Fakultu sociálních věd Univerzity Karlovy (Reiman).

Současná odborná literatura, se kterou jsem při psaní této práce pracovala, se shoduje na označení říjnové události. Přestože autoři užívají označení revoluce, objevuje se také označení říjnový převrat nebo také říjnový puč (Pipes). Říjnová událost je srovnávána s únorovou. Argumenty autorů se shodují v tom, že zatímco únorová revoluce má svůj název opodstatněný, jelikož se jednalo o spontánní iniciativu lidu, který byl nespokojený s dosavadním vládním systémem a probíhající válkou, a vzniklá vláda byla podporována širokými masami, říjnová událost byla jiného charakteru. Bolševický říjnový převrat byl dle Pipes organizovaný puč, jelikož se jednalo o „*uchvácení státní moci malým okruhem lidí s údajným schválením mas, však bez jejich účasti.*“<sup>50</sup> Bolševická snaha stát se jedinou vládnoucí stranou, byla provázena občanskou válkou, aby si bolševici získali loajalitu obyvatel.

Odlisný názor zastává Swain v knize *Stručné dějiny Ruské revoluce*, který se proti tvrzení Pipes (že obyvatelstvo revoluci nevyžadovalo) vymezuje. Swain v knize *Stručné dějiny Ruské revoluce* se vymezuje proti tvrzení, že obyvatelstvo mělo spíše reformní než revoluční smýšlení. Protiargumentuje tím, že dělnická třída se přiklápěla k revoluci již od roku 1905.<sup>51</sup> Proti označení ruské události jakožto puče se staví také Reiman. Podpora bolševiků vzrůstala.<sup>52</sup>

Situace před říjnem je popisována následovně. V Rusku panovaly nevyhovující hospodářské i politické podmínky, stát nebyl dostatečně zralý na válku jak ekonomicky, tak sociálně.<sup>53</sup> Nedostatkem, který byl způsoben první světovou válkou, byl ovlivněn rozpad veřejného pořádku.<sup>54</sup> Rusko, jakožto člen Dohody, bojovalo proti ústředním mocnostem.

---

<sup>50</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 134.

<sup>51</sup> SWAIN, Geoff, Věra SKALÁKOVÁ a Jan ZASADIL. *Stručné dějiny ruské revoluce*. Mníšek pod Brdy: Bourdon, a.s, 2017–2017: ISBN 978-80-906728-8-8, s. 25.

<sup>52</sup> REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 110.

<sup>53</sup> Tamtéž., s. 13.

<sup>54</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 14.

V ruské armádě panovaly nevyhovující podmínky, které měly za následek nepokoje mezi vojáky a důstojníky. V této situaci hrálo velkou roli Německé císařství, jehož zájmem bylo oslabit Rusko a zmocnit se ho ekonomicky. Dalším důvodem požadavku Německého císařství na ukončení války byl fakt, že potřebovalo opustit východní frontu a soustředit své síly na boje probíhající na západě.<sup>55</sup> Příčiny uskutečnění revoluce spočívaly neúspěchem ruské armády v první světové válce a zhroucením carského režimu.<sup>56</sup> Porážkami na frontě přicházel car o svou podporu, opouštěli ho jeho spolupracovníci. Odchodem kvalifikovaných osob ochabl carský systém o to více.<sup>57</sup>

Prostředkem rozvratu Ruska se měl stát chaos, který by vyprovokoval a radikalizoval bolševiky.<sup>58</sup> Německo financovalo bolševickou stranu, která peníze použila na zaplacení agitátorů a vojáků. Tato nájemní síla byla bolševiky placená ve falešných desetirublovkách, které byly tisknuty v Německu a posílány do Petrohradu. Jak říká Zubov, „*Bolševici naprosto nestydatě šidili dokonce i ty, které si sami najímali do „revolučních služeb.*“<sup>59</sup>

Dvojvládí vzniklé po únorové revoluci označuje Fitzpatricková jako iluzi.<sup>60</sup> S tímto názorem souzní Švankmajer. Prozatímní vláda nevládla, jelikož měla k dispozici pouze slovo, moc si přisvojoval Petrohradský sovět. „*O armádě nerozhodovala vláda, ale pologramotná masa vojáků...*“ Vláda tímto ztratila kontrolu nad Ruskem. Morálka na frontě byla alarmující, vojáci odcházeli z fronty, rolníci si samovolně zabírali půdu. Jediným východiskem bylo vytvořit nové reformy. Toto řešení záviselo na parlamentu, který však nebyl ustanoven, bylo zapotřebí voleb, které Sověti oddalovali.<sup>61</sup>

Dubnové teze, které Lenin přednesl po příjezdu z emigrace, jsou v odborné literatuře představovány negativně. Dubnové teze přinesly rozpaky do bolševické strany. Jak říká Fitzpatricková a Pipes, byly psány mimo realitu, jakoby je psal blázen.<sup>62</sup> Dle Reimana Lenin

---

<sup>55</sup> MORAVCOVÁ, Dagmar a Pavel BĚLINA. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. ISBN 80-86130-04-5, s. 49.

<sup>56</sup> REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 13.

<sup>57</sup> Tamtéž, s. 48.

<sup>58</sup> ŠVANKMAJER, Milan, Vladislav MOULIS, Václav VEBER a Zdeněk SLÁDEK. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, ISBN 80-7106-128-X, s. 305.

<sup>59</sup> ZUBOV, Andrej Borisovič, Libor DVOŘÁK, Iva DVOŘÁKOVÁ, Zuzana SOUKUPOVÁ, Josef VOLOŠIN a Martin VRBA. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo, 2014–2015, 2 svazky, ISBN 978-80-257-0921-4, s. 386.

<sup>60</sup> FITZPATRICK, Sheila a Lubomír SEDLÁK. *Ruská revoluce*. Brno: CPress, 2017, ISBN 978-80-264-1687-6., s. 68.

<sup>61</sup> ŠVANKMAJER, Milan, Vladislav MOULIS, Václav VEBER a Zdeněk SLÁDEK. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, ISBN 80-7106-128-X, s. 303–304.

<sup>62</sup> FITZPATRICK, Sheila a Lubomír SEDLÁK. *Ruská revoluce*. Brno: CPress, 2017, ISBN 978-80-264-1687-6., s. 83.

v dubnových tezích představoval odmítavý postoj k rolnictvu, který v pozdější době připisoval Trockému.<sup>63</sup>

Odborná literatura zaujímá odlišný názor v otázce Kornilova puče. Pipes se k tomuto problému staví nejvíce kriticky, tvrdí, že žádný puč nikdy neproběhl. Argumentuje tím, že se nenašel nikdo, kdo by s Kornilovem převrat plánoval.<sup>64</sup> Opačný názor zastává Swain, který představuje Kornilova jakožto člena autoritářského spolku. Tento spolek měl za cíl ukončit moc Petrosovětu a Kornilova, který se spolku jevil jako nejvíce vhodný kandidát, ustanovit diktátorem.<sup>65</sup> Švankmajer se spíše přiklání k názoru Pipese, že se žádný puč nekonal. Autoři se ovšem shodují v tom, že i přesto tato aféra měla za následek posílení bolševické strany. Zubov uvádí, že „*Kerenský Kornilovův vzestup sám vyprovokoval, pak ho za údajnou vzpouru potlačil.*“<sup>66</sup>

Historikové odmítají mýtus o tom, jakým způsobem se Lenin zachoval při příjezdu na nádraží, kde na něj čekaly masy podporovatelů. Fitzpatricková: „*Vystoupil z vlaku, k vítajícimu výboru Sovětu se zachoval odměřeně, načež svým skřípavým pronikavým hlasem, který vždy šel tak na nervy jeho politickým protivníkům, něco řekl shromážděnému davu.*“

Boj o Zimní palác, který byl komunistickou stranou často připomínán v souvislosti se říjnovými boji, nebyl dle odborné literatury tak výjimečnou událostí, kterou z něj režim dělal. Dle Zubova musel Lenin pohrozit vojákům zastřelením, pokud nebudou jednat.<sup>67</sup> Nejednalo se o krveprolití. „*Šlo o méně hrdinnou činnost, než jak to později líčil sovětský režim, protože křižník Aurora nevystřelil ani jeden ostrý náboj...*“<sup>68</sup>

Autoři odborné literatury, se kterou jsem pracovala, charakterizují osobu cara přívlastky kultivovaný, ale zároveň prchavý. Měl dobré srdce, miloval svou rodinu. Nechal se utvářet

---

<sup>63</sup> REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 72.

<sup>64</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 156.

<sup>65</sup> SWAIN, Geoff, Věra SKALÁKOVÁ a Jan ZASADIL. *Stručné dějiny ruské revoluce*. Mníšek pod Brdy: Bourdon, a.s., 2017–2017: ISBN 978-80-906728-8-8, s. 113–114.

<sup>66</sup> ZUBOV, Andrej Borisovič, Libor DVOŘÁK, Iva DVOŘÁKOVÁ, Zuzana SOUKUPOVÁ, Josef VOLOŠIN a Martin VRBA. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo, 2014–2015, ISBN 978-80-257-0921-4, s. 406.

<sup>67</sup> Tamtéž, s. 430.

<sup>68</sup> FITZPATRICK, Sheila a Lubomír SEDLÁK. *Ruská revoluce*. Brno: CPress, 2017, ISBN 978-80-264-1687-6., s. 100.

svým blízkým okolím, zároveň byl uzavřený do sebe.<sup>69</sup> Car pohrdal parlamentarismem a vůbec připuštěním si myšlenky vytvořit novou vládu z osobností, které by měly většinovou podporu mezi obyvatelstvem. Řídil se svým přesvědčením, že je bohem zvolený panovník a nebude se tedy o svou moc s nikým dělit.<sup>70</sup>

O Leninovi pojednává mnoho prací, které ovšem zmiňují jeho politickou stránku. Osobní rovina nebývá často zmiňována. Pipes neopomíná jeho klíčovou úlohu v bolševické straně. S tímto stanoviskem se můžeme setkat napříč odbornými texty. On byl ten, který dokázal strhnout masy na svou stranu.<sup>71</sup>

Trocký byl oproti Leninovi lepším řečníkem, který dokázal vybojovat pro bolševiky moc. Rozpory s Leninem vyvrcholily při jednáních o uzavření míru. Trocký odmítal uzavírat mír, pokud by mírové podmínky poškodily Rusko. Lenin naopak trval na uzavření míru za jakýchkoliv podmínek. Mítí opačný názor než Lenin, znamenalo pro Trockého získat označení zrádce.<sup>72</sup>

Přestože Reiman označuje aktéry revoluce jako plebejce, kteří neměli zkušenost s politickou mocí, hlavní představitelé bolševické strany „nebyli žádní primitivové“.<sup>73</sup>

České a slovenské legie měly být nasazeny při bojích na západní frontě, kde by bojovaly proti Rakousku, na straně Dohody. Plánovaná cesta přes Sibiř byla povolena bolševickým ústředím, bolševici ovšem legionáře ozbrojeně napadli.<sup>74</sup> Legie bojovaly proti Rudé armádě v rámci intervence dohodových vojsk do Sovětského svazu.<sup>75</sup>

Důsledky revoluce jsou v odborné literatuře pojímány převážně kriticky. Doba po revoluci je charakterizována jakožto bezprávná pro obyčejné členy společnosti. Vše, co se v Rusku na

---

<sup>69</sup> ZUBOV, Andrej Borisovič, Libor DVOŘÁK, Iva DVOŘÁKOVÁ, Zuzana SOUKUPOVÁ, Josef VOLOŠIN a Martin VRBA. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo, 2014–2015, 2 svazky, ISBN 978-80-257-0921-4, s. 61.

<sup>70</sup> PROKŠ, Petr. *Konec říše Romanovců: mezinárodní souvislosti svržení carského režimu a revoluce v Rusku (1880-1917)*. Praha: Academia, 2018. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2811-2, s. 250–251.

<sup>71</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 121.

<sup>72</sup> MORAVCOVÁ, Dagmar a Pavel BĚLINA. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. ISBN 80-86130-04-5, s. 51.

<sup>73</sup> REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8., s.110.

<sup>74</sup> MORAVCOVÁ, Dagmar a Pavel BĚLINA. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. ISBN 80-86130-04-5, s.55.

<sup>75</sup> KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: ISE, 1995, ISBN 80-85241-88., s. 33.

politické scéně vybudovalo, přestalo existovat.<sup>76</sup> Proti tomuto názoru se staví autoři publikace Dějiny Ruska. V závěrech práce autoři uvádí názor, že neshledávají vítězství bolševiků jako totální negaci dosavadního ruského vývoje.<sup>77</sup> Swain přisuzuje říjnové revoluci vliv na počátek éry komunismu. Radikální socialistické zásady, které po vítězství bolševická strana proklamovala, měly výrazný vliv na další vývoj světa.<sup>78</sup> Revoluce otevřela Rusko dalšímu vývoji, nezůstala pouhou epizodou.<sup>79</sup>

Radikální přístup zastupuje Pipes, který připisuje ruské revoluci vinu na vypuknutí druhé světové války. „*Ruská revoluce představuje bezesporu nejdůležitější událost století, které se nyní schyluje ke konci. Nejenže v podstatě zabránila nastolení míru po první světové válce, ale měla přímý vliv i na vznik národního socialismu v Německu a na vypuknutí druhé světové války, jež se po vítězství nacismu v této zemi stala nevyhnutelnou.*“<sup>80</sup>

Britský diplomat po vítězství bolševiků napsal následující prohlášení. „*Bolševici mají nyní absolutní moc a jejich postavení je silnější a konsolidovanější než kdykoli předtím. Jejich hlavní zásadou je prosazovat svá rozhodnutí fyzickou silou s cílem vymýtit „anarchii“ a potlačit „kontrarevoluci.*“ „*V současnosti představuje bolševismus mnohem větší nebezpečí než německý militarismus.*“<sup>81</sup>

Přes všechny důsledky, které bolševická revoluce přinesla, autoři zmiňují, že během probíhající událostí lidé vedli běžný život. „*Převrat byl u konce. Lidé si většinou ani neuvědomili, že se něco děje.*“<sup>82</sup> „...*situace byla již tak špatná, že horší být nemohla,*“<sup>83</sup> pojednává Pipes.

Při práci se soudobou odbornou literaturou jsem pozorovala, jakým způsobem pojednávají autoři o ruské revoluci dle své národnosti. Toto zjištění není pro tuto práci klíčové, ovšem bylo zajímavé sledovat, zda se například ruský autor Zubov v některých případech revoluci snaží nějakým způsobem hájit, či k její problematice přistupuje objektivně, případně kriticky. Zubov

<sup>76</sup> ZUBOV, Andrej Borisovič, Libor DVOŘÁK, Iva DVOŘÁKOVÁ, Zuzana SOUKUPOVÁ, Josef VOLOŠIN a Martin VRBA. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo, 2014–2015, ISBN 978-80-257-0921-4, s. 433.

<sup>77</sup> PROKŠ, Petr. *Konec říše Romanovců: mezinárodní souvislosti svržení carského režimu a revoluce v Rusku (1880-1917)*. Praha: Academia, 2018. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2811-2, s. 250–251, s. 421.

<sup>78</sup> Tamtéž, s. 267.

<sup>79</sup> REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8., s.110.

<sup>80</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 14.

<sup>81</sup> REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8., s.261.

<sup>82</sup> Tamtéž, s. 309.

<sup>83</sup> PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9, s. 171.

považuje revoluci za tragickou událost, která vedla k násilnému a krutému režimu vedenému komunistickou stranou. Komunistická strana způsobila obrovské utrpení ruského lidu.

Historička Fitzpatricková ve své práci poukazuje na to, jak se v Rusku měnil pohled a národní povědomí o ruské revoluci. *„Do historie odešla tato revoluce až po zániku SSSR, přičemž nikoliv důstojně, v atmosféře důrazného celostátního odsouzení tam byla doslova odhozena („na smetiště dějin, máme-li použít dávnou formulaci Trockého).“*<sup>84</sup>

Ruská revoluce hrála důležitou roli, jejím zapomenutím byl národ připraven o část národní identity.<sup>85</sup>

Vladimír Putin při stém výročí ruské revoluce navrhl, aby se místo termínu revoluce, používal termín převrat. Připomněl, že nechce toto téma vztahovat do současné politiky.<sup>86</sup>

---

<sup>84</sup> FITZPATRICK, Sheila a Lubomír SEDLÁK. *Ruská revoluce*. Brno: CPress, 2017, 279 s. ISBN 978-80-264-1687-6., s. 255.

<sup>85</sup> Tamtéž, s. 256.

<sup>86</sup> Tamtéž, s. 256.



### 3. Obraz bolševické revoluce v Rusku (1917) v učebnicích dějepisu za první Československé republiky

#### Označení bolševické revoluce v učebnicích

V této kapitole mé bakalářské práce analyzuji učebnice dějepisu vydané ve třicátých letech dvacátého století. Analýzu provádím přes stanovené výzkumné otázky (viz. Metodologie).

Učebnice vydané ve třicátých letech dvacátého století nazývají bolševickou revoluci jako ruský převrat. „V listopadu 1917 nastal v Rusku nový převrat a byla nastolena vláda bolševická,“<sup>87</sup> uvádí Karel Zahradník v učebnici Dějepis pro měšťanské školy III.

Jedním z dalších používaných označení je pojem komunistický převrat, či pouze pojem revoluce. „V Rusku vypukla revoluce, při níž se zmocnilo vlády dělnictvo, rolnictvo a chudší měšťanstvo,“<sup>88</sup> říká ve své učebnici Kejř. Označení bolševická revoluce nalezneme pouze v jedné učebnici, a to od Gebauerové z roku 1935. Právě v učebnici autorky Gebauerové (Dějepis pro školy měšťanské) nalezneme změnu oproti vydání z roku 1932. V této učebnici je totiž říjnová událost zprvu označována jako druhá ruská revoluce.

#### Charakteristika prostoru, který je bolševické revoluci v učebnicích věnován

Výklad o bolševické revoluci v učebnicích z třicátých let není rozsahem moc výrazný a je situovaný do kapitol, které se věnují první světové válce, spolu s dalšími státy a národy, které první světová válka zasáhla. Ani v jedné z analyzovaných vzorků se bolševické revoluci nevěnuje jedna celá kapitola. Učebnicové texty jsou krátké, v mnoha případech zabírají jednu až jednu a půl stránky.

Texty obsahují informace, které čtenáře uvádějí do kontextu doby před revolucí, vůdčích osobností a politických plánů, avšak neobsahují detailní popis revolučních bojů a jejich průběhu.

#### Vylíčení atmosféry před uskutečněním bolševické revoluce

Příčinami vzniku revolučních myšlenek je uváděna rozvrácená státní správa Ruska a nedostatečná absolutistická vláda cara. Dalším z popisovaných důvodů je nedostatečně

---

<sup>87</sup> ZAHRADNÍK, Karel. *Dějepis pro měšťanské školy. III., Novověké dějiny*. V Praze: Československá grafická Unie, 1936, s. 69.

<sup>88</sup> KEJŘ, Václav a Richard LANDER. *Dějepis pro 6. až 8. postupný ročník obecných škol*. V Praze: Československá grafická Unie, 1935, s. 96.

vyzbrojená a disciplinovaná armáda, nedostatek potravin a nedostatečně zásobovaný a neúspěšný válečný aparát, se kterým souvisí i požadavek lidu na brzké ukončení války. „*Neúspěchy armády vzbudily sice mezi ruskými vzdělanci touhu po nápravě, ale bylo již pozdě,*“<sup>89</sup> uvádí Paur v učebnici Cesta. Situace před revolucí je popisována jakožto „období bídy ruského lidu“.

Texty neopomíjejí zmínit nespokojenost lidu s carem. V učebnici Gebauerové je uvedeno následující tvrzení. „*Nespokojenost s carskou vládou a s vedením války se stupňovala, až v únoru 1917 propukla v revoluci.*“<sup>90</sup>

Dejmkova učebnice ukazuje rozklad carského systému z jiných důvodů, než je vláda cara. „*Vlivem carevny, dvora a některých přívrženců starého absolutismu počal car tajně jednati o mír s Němci. Záměry ty však vyšly najevo, v Petrohradě propukly bouře...*“<sup>91</sup>

Situace před revolucí je vykreslována dalšími důvody, například je zmiňována zaostalost šlechty a vysokého úřednictva. Šlechta nebyla přístupná k moderním politickým proudům. Příslušníci této skupiny obyvatel měli mít zpátečnické a protilidové myšlení uvádí Štorch. Levicový názor zastává Horčička, který charakterizuje období před revolucí jakožto období „pronásledování ruských socialistů carským absolutismem.“

### Popis průběhu bolševické revoluce a její klíčové události

Autoři učebnic nepopisují v textech boje v říjnu 1917. Jejich pozornost je věnována spíše pozadí vzniku dělnických hnutí, vzniku Prozatímní vlády a Sovětů dělnických a vojenských zástupců v Petrohradě. Důraz je kladen na detailní popis bolševické strany. Zmiňována jsou komunistická hesla, která bolševická strana proklamovala, a převážná pozornost je věnována bolševickým hospodářským plánům. V učebnici od Horčičky je pozornost věnována vysvětlení a definicím pojmů „pětiletka“ a „komunismus“.

Texty prvorepublikových učebnic pojednávají také o kontrarevoluci, nezamlčují bolševickou hrůzovládu. Horčička v učebnici Dějepis pro měšťanské školy uvádí, že „*sověty se udržovaly hrůzovládou. Kdo se protivil novému řádu, nebyl jist životem. Tisíce občanů bylo povražděno tajnou policií.*“<sup>92</sup> *Bolševici zřídili diktaturu proletariátu, jakýkoliv odpor*

<sup>89</sup> PAUR, Jaroslav. *Cesta: učebnice dějepisu pro měšťanské školy*. Díl III, (Pro třetí třídu). V Praze: Státní nakladatelství, 1937, s. 136.

<sup>90</sup> GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 8. vyd. Praha: Komenium, 1932, s. 75–76.

<sup>91</sup> DEJMEK, Petr. *Stopami lidstva: dějepis pro 6. - 8. školní rok obecných škol*. 2. opr. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1930, s. 153.

<sup>92</sup> HORČIČKA, Josef a Josef LEDR. *Dějepis pro měšťanské školy*. Díl čtvrtý, Pro jednorozhodné učebné kursy při měšťanských školách. Vydání druhé, přepracované. V Praze: Československá grafická Unie, 1935, s. 127–128.

*potlačovali hromadnými popravami. I car Mikuláš a jeho rodina byli později popraveni.*<sup>93</sup>

Toto tvrzení nalezneme v učebnici Zahradníka.

### Charakteristika osobností bolševické revoluce

Učebnice pojednávají pouze o vůdčích osobnostech spjatých s revolucí. Nejvíce a nejčastěji je zmiňován Lenin. Jeho osobnost učebnice vykreslují již od jeho raného mládí, kdy byl členem dělnických kroužků (Paur). Leninovi není upírána schopnost strhnout na svou stranu masy proletariátu. Ve výkladu je věnována pozornost Leninovým plánům, budování Sovětského svazu a státního socialismu. Dle Štorcha byl Lenin „*rozhodný socialista (komunista)*.“ „*Usiloval o okamžité zavedení socialistického státu podle Marxova učení... zkráceno...Dělníci a rolníci šli nadšeně za Leninem.*“<sup>94</sup>

Další vůdčí osobnost Trocký je zmiňována ve dvou krátkých poznámkách. Trocký je charakterizován jakožto vůdce, který se společně s Leninem pomocí ozbrojeného davu zmocnili moci a utvořili vládu dělnických rad. To, že byl Trocký nahrazen Stalinem, je zmiňováno pouze v učebnici od Horčičky.

### Obraz cara a carské rodiny, představení jejich osudu

Autoři hovoří o carské rodině velmi stručně. Pokud je carská rodina zmiňována, tak pouze v kontextu s usmrcením jejích členů bolševickou vládou. Gebauerová uvádí, že „*také car s rodinou byli usmrceni.*“<sup>95</sup> Vražda rodiny je popisována v kontextu s občanskou válkou proti sovětské vládě a bolševickém potlačování odporu. „*Všeliký odpor nebo odchylné smýšlení dusily sověty násilím. Car Mikuláš a jeho rodina byli ve vězení povražděni.*“<sup>96</sup>

### Význam a důsledky bolševické revoluce

Učebnice představují jak pozitiva, tak negativa ruské revoluce.

---

<sup>93</sup> ZAHRADNÍK, Karel. *Dějepis pro měšťanské školy. III., Novověké dějiny.* V Praze: Československá grafická Unie, 1936, s. 69.

<sup>94</sup> ŠTORCH, Eduard a Karel ČONDL. *Pracovní učebnice dějepisu.* Díl třetí, Pro třetí třídu měšťanských škol. V Praze: Státní nakladatelství, 1937. ISBN (váz.), s. 166.

<sup>95</sup> GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské.* Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 8. vyd. Praha: Komenium, 1932, s. 76.

<sup>96</sup> ŠTORCH, Eduard a Karel ČONDL. *Pracovní učebnice dějepisu.* Díl třetí, Pro třetí třídu měšťanských škol. V Praze: Státní nakladatelství, 1937. ISBN (váz.), s. 166.

Mezi pozitiva se řadí uzavření míru s Německem, který vedl k uzavření míru na celém světě. Dalším pozitivem je uznání Finska a Polska samostatným státem a pozemková reforma, kterou bolševická vláda uskutečnila. Dalším úspěchem je to, že sovětská vláda neopomíjela vzdělání svých občanů. Horčička uvádí, že „zásluhu si sověty získaly tím, že dbaly o vzdělání všeho obyvatelstva a že povznesly sebevědomí ruského mužika a přinutily jej pracovati.“<sup>97</sup>

Negativa jsou následující. Za negativní důsledek bolševické revoluce je vykládáno uzavření míru s Německem, protože autoři předpokládali, že poté Německo hospodářsky a politicky posílilo.

V učebnici od Mlčocha je uvedena informace, že „z vydaných krajů odváželo (pozn. Německo) potraviny do svých vyhladovělých zemí a odeslalo vojsko na západní frontu.“<sup>98</sup> „Kdy se vojáci rozprchli a dopomohli Německu k lacinému vítězství.“<sup>99</sup> Dle Gebauerové, „v březnu 1918 noví vládcové Ruska smluvili za zády spojenců s ústředními mocnostmi pokořující mír.“<sup>100</sup>

Záporným důsledkem je propuknutí občanské války. Kejř u učebnici informuje o občanské válce, „za které bylo popraveno mnoho šlechty a bohatého měšťanstva“<sup>101</sup> doprovázený bolševickým terorem a hromadnými popravami.

### Představení českých a slovenských legionářů, jejich úloha a ocenění jejich činů

V učebnicích se objevuje legionářská bitva u Zborova, která je interpretována jako velmi úspěšná, protože českoslovenští legionáři ruské armádě pomohly k vítězství.

Gebauerová vykládá o bitvě následovně. „Rusko se opět chystalo k boji. Došlo k němu v červenci 1917, ale ruská armáda byla již v rozkladu. Jen české pluky se tehdy vyznamenaly.“<sup>102</sup> Konkrétně bitvě pomohly, na rozvrácenou armádu však jejich pomoc nestačila.

<sup>97</sup> HORČIČKA, Josef a Josef LEDR. *Dějepis pro měšťanské školy*. Díl čtvrtý, Pro jednorozční učebné kursy při měšťanských školách. Vydání druhé, přepracované. V Praze: Československá grafická Unie, 1935, s. 127.

<sup>98</sup> MLČOCH, Jan. *Učebnice dějepisu pro měšťanské školy: upravena podle normálních učebných osnov z r. 1932. III. (Pro třetí třídu)*, Novověk. V Praze: Československá grafická Unie, 1935, s. 105.

<sup>99</sup> GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 8. vyd. Praha: Komenium, 1932, s. 76.

<sup>100</sup> GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 9. vyd. podle normál. osnov z r. 1932. Praha: Komenium, 1935, s. 89.

<sup>101</sup> KEJŘ, Václav a Richard LANDER. *Dějepis pro 6. až 8. postupný ročník obecných škol*. V Praze: Československá grafická Unie, 1935, s. 96–97.

<sup>102</sup> GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 9. vyd. podle normál. osnov z r. 1932. Praha: Komenium, 1935, s. 89.

## Díleční závěry analýzy učebnic ze třicátých let dvacátého století

Učebnice dějepisu vydané ve třicátých letech věnují problematice bolševické revoluce malý prostor ve výkladu. Výklad o ruské revoluci se nachází v kapitolách, které se věnují první světové válce, kdy je pozornost autorů věnována i jiným státům. Autoři popisují důvody, které k revoluci vedly. Autoři odkazují na válku, carský absolutismus a nevyhovující hospodářské podmínky v Rusku.

Průběh říjnové revoluce není v učebnicích charakterizovaný, učebnice nezmiňují jeho průběh, například není zmíněn boj o Zimní palác.

Učebnice z třicátých let nezamlčují osud carské rodiny. Její vyvraždění je připisováno bolševické straně.

Učebnice Leninovi nepopírají jeho schopnost strhnout na svou stranu masy lidu.

Je zajímavé, přestože byly československé legie v třicátých letech oslavovány, v učebnicích jim je věnováno málo prostoru. K zamyšlení je i to, proč je věnováno tolik prostoru popisu nevyhovující situaci před revolucí. Zda to může souviset s tím, že ve třicátých letech probíhala světová ekonomická krize a společnost na toto téma byla citlivá, a kladla důraz na tento typ krize.

Učebnice z třicátých let přinášejí výklad bez zaujatosti, neprivilogují určité události, popisují situaci neutrálním tónem a nezakrývají to, jak Rusko po ukončení revoluce dopadlo z hlediska hospodářského i politického a jakým způsobem zacházelo s odpůrci nového režimu.

Při pročítání a při sestavování analýzy jsem došla k zjištění, že se výklad nijak neodlišuje, nepoužívá vhodnější slova a mírnější formulace pro mladší žáky. Výukové texty pro obě skupiny žáků se prolínají. Bylo zjištěno i to, že se výklad pro starší žáky více tématu nevěnuje, nepřichází s více doplňujícími informacemi, ale opakuje to nejdůležitější z již probraného učiva ve třídě třetí.

Výukové texty jsou v každé učebnici z třicátých let originální. Učebnice jsou rozdílné, každá přináší výklad jiným stylem a způsobem.

## 4. Obraz Velké říjnové socialistické revoluce v učebnicích dějepisu z padesátých let dvacátého století

### Označení bolševické revoluce v učebnicích

Učebnice z padesátých let využívají pro označení říjnové revoluce označení Velká říjnová socialistická revoluce, tento pojem je využíván nejčastěji. Objevují se i další možnosti označení, a to socialistická revoluce, proletářská revoluce a říjnová revoluce.

Často je zmiňován důvod a vysvětlení, proč se takto událost nazývá. Toto vysvětlení uvádí Doležal v učebnici *Obrázky z dějin*. „*Velká se nazývá proto, že to byla první revoluce, která osvobodila pracující lid od vykořisťování a stala se tak vzorem všem utiskovaným na celém světě. Socialistická proto, že odstranila vykořisťování člověka člověkem. Říjnová proto, že podle tehdejšího ruského kalendáře připadl 7. listopad na 25. říjen.*“<sup>103</sup>

### Charakteristika prostoru, který je bolševické revoluci v učebnicích věnován

Výklad o bolševické revoluci je v učebnicích velmi rozsáhlý. Revoluce v těchto textech je rozebrána velice dopodrobna, popis často začíná již únorovou revolucí, a je ukončen výkladem příčin vítězství VŘSR. Revoluci je obvykle věnována celá kapitola, v některých případech je informace o revoluci vsunuta mezi kapitulu o první světové válce.

### Vylíčení atmosféry před uskutečněním bolševické revoluce

Jedním ze způsobů, kterým učebnice charakterizují dobu před revolucí, je popis situace před únorovou revolucí a svrnutím cara. „*Carská vláda je (dělníky a rolníky) utiskovala, aby je držela v poslušnosti,*“<sup>104</sup> uvádí Kratochvíl.

Je zmiňována nespokojenost s válkou a absolutistickou vládou cara. Situace před listopadem je spojována s nespokojeností s činy Prozatímní vlády. Kritika spočívala v tom, že dočasná vláda údajně nehájí zájmy lidu, má imperialistické zájmy a podporuje další trvání války. Autoři zdůrazňují, že již v předrevolučních letech vzrostl počet a bojovnost bolševiků. Revoluční myšlenky postihly venkov, kde venkovské obyvatelstvo údajně procitlo a pochopilo nebezpečí Prozatímní vlády.

<sup>103</sup> DOLEŽAL, Jiří. *Obrázky z dějin: učební text dějepisu pro 5. postupný ročník národní školy*. 4. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1954, s. 61

<sup>104</sup> KRATOCHVÍL, Miloš Václav a Václav DŘEVO. *Obrázky z našich dějin pro 5. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 2. vyd. Ilustroval M. MAREŠOVÁ. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1956, s. 93.

V učebnici autora Doležala Obrázky z našich dějin, je situace demonstrována na obrazu Burlaci na Volze od Ilji Jefimoviče Repina (1844–1930). „*V moskevské obrazárně visí obraz, u kterého se zastaví každý návštěvník. Obraz namaloval slavný ruský malíř V. Řepin a nazval ho „Burlaci“. Po pustém břehu řeky se vlekou otrhaní, ubozí lidé. Jdou těžce, hladem a vysílením klesají. Táhnou loď proti proudu s těžkým nákladem. Provazy se napínají a zařezávají do prsou a ramen ubožáků. Obraz mluví lépe než mnoho slov. Ukazuje život lidu za carského Ruska.*“<sup>105</sup>

### Popis průběhu bolševické revoluce a její klíčové události

Texty zmiňují úlohu revoluce v boji proti vykořisťování.

Učebnice popisují situaci tzv. dvojvládní, které nastalo po únorové revoluci, kdy se vláda ujala Prozatímní vláda, jakožto diktatura buržoazie a sověty dělníků a vojáků jako revoluční demokratická diktatura proletariátu.

Je zmiňováno omezování a potlačování demokratických svobod Prozatímní vládou a používání krvavých prostředků, jako za dob carismu. Jedině bolševická strana dokázala vést protiimperialistickou politiku, je popisována agitace bolševické strany mezi masami proletariátu. V učebnicích je pojednáváno o budoucích plánech sovětů, jediné vhodné řešení je, aby demokratická revoluce přerostla v revoluci socialistickou.

Dále je popisována „Imperialistická politika Prozatímní vlády“. Hájek vysvětluje, že „*prozatímní vláda měla zájem na dalším trvání války, protože válka přinášela ruským kapitalistům obrovské zisky z vojenských dodávek (zkráceno).*“<sup>106</sup>

Dubnové these V. I. Lenina o úkolech revoluce“ jsou charakterizovány jako „geniální plán boje“. Podrobně jsou popisovány Leninovy teze z hlediska obsahu, například konfiskace statkářské půdy, jednotné banky atd. V textech zaznívají bolševická hesla: „*Žádnou podporu Prozatímní vládě! a Všechna moc sovětům!*“

Je zmiňován triumfální návrat Lenina z emigrace, kdy byl vítán proletariátem. Kopáč tuto situaci popisuje v učebnici Dějiny doby nové a nejnovější. „*Vystoupil na obrněné auto před nádražím a přednesl proslulou řeč, v níž vyzýval masy k boji za vítězství socialistické revoluce.*“ *Přednesl heslo: „Ať žije socialistická revoluce!*“<sup>107</sup>

<sup>105</sup> DOLEŽAL, Jiří. *Obrázky z dějin: učební text dějepisu pro 5. postupný ročník národní školy*. 4. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1954, s. 61.

<sup>106</sup> HÁJEK, Jiří, VÁVRA, Jaroslav, Vladimír SOJÁK a Josef VOŠAHLÍK, ed. *Dějiny doby nejnovější: Učeb. text dějepisu pro 11. postup. ročník všeobec. vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 16. <sup>107</sup> KOPÁČ, Jaroslav a Miroslav KROPILÁK, ed. *Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro osmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 56.

Je zmíněna diktatura buržoazie a potlačení kornilovského povstání. „*Bolševičtí agitátoři se spojili s vojáky postupující kornilovské armády a vysvětlovali jim pravé cíle spiknutí. Na to vojáci odepřeli poslušnost a spiknutí ztroskotalo.*“<sup>108</sup>

Neúspěch kornilovského povstání je v učebnici zdůrazňován jako důležitý čin, který utvrdil vliv bolševické strany na lid. V učebnici Dějiny doby nové a nejnovější Kopáč uvádí, že *nezdar kornilovského spiknutí ukázal, jak velký vliv mají bolševici na pracující. Dělníci a vojáci důvěřovali straně, která organizovala odpor proti vojenským spiklencům.*“<sup>109</sup>

Autoři zmiňují obsazení tiskárny, obsazení nejdůležitějších míst v Petrohradě rudými gardami. Revoluční lid již sedmého listopadu ovládal Petrohrad, kromě Zimního paláce. Autoři potřebovali dodat Velké říjnové socialistické revoluci bojový aspekt, využili vyličení boje o Zimní palác. „*Prozatímní vláda se ještě pokusila držet jako základnu kontrarevoluce carský Zimní palác, ale i ten padl v noci ze 7. na 8. listopad po útoku revolučních oddílů, zahájeném dělovými výstřely křižníku Aurory,*“<sup>110</sup> jak informuje Charvát.

### Charakteristika osobností bolševické revoluce

Učebnice pojednávají nejvíce o Leninovi, který je popisován jakožto velký člověk, jenž dokázal vést dělnické hnutí. Bez jeho činnosti by se revoluce neuskutečnila. Kopáčova charakteristika Lenina z učebnice Dějiny doby nové a nejnovější je následující. „*Lenin byl velký člověk. Byl pevně spojen s lidem, věděl, čím lid žije, jaké jsou jeho potřeby, požadavky a zájmy. Znal jeho životní podmínky a celý svůj život zasvětil boji za zájmy pracujícího lidu. Byl geniálním vůdcem dělnické třídy a všech pracujících. Jeho dílo je nesmrtelné.*“<sup>111</sup>.

Dále je zmiňován ministr Kerenský, jenž se stal představitelem „*kontrarevolučního a velezrádného spojení s Němci*“. Generál Kornilov byl představitelem carské kontrarevoluční šlechty a velkoburžoazie. Jeho úkolem bylo dokonat kontrarevoluční převrat a nastolit vojenskou diktaturu.

Texty jmenují Zinověva, Kameněva a Trockého, označují je jako zrádce dělnické třídy, a to z příčiny, že informovali Prozatímní vládu o plánech bolševické strany. Hájek uvádí, že

---

<sup>108</sup> KOPÁČ, Jaroslav a Miroslav KROPILÁK, ed. *Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro osmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 58.

<sup>109</sup> Tamtéž, s. 59.

<sup>110</sup> CHARVÁT, Jaroslav. *Dějepis pro 10. ročník: Pokusná učebnice*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1958, s. 116.

<sup>111</sup> KOPÁČ, Jaroslav, Alois SOSÍK a Miroslav KROPILÁK. *Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro osmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955. Učebnice všeobecně vzdělávacích škol., s. 66.



*„zrádci dělnické třídy Zinověv, Kameněv a Trockij, kteří se vetřeli do řad strany, se ještě v posledních dnech před ozbrojeným povstáním pokusili zmařit úspěch povstání.“<sup>112</sup>*

O Trockém se hovoří dále v kontextu s Brestským mírem. Nepodepsání Německem navrhovaných mírových podmínek je označováno za hrubou chybu Trockého, která vážně ohrozila sovětskou zemi.

Stalin, Molotov a Sverdlov jsou označováni za „přední revoluční bojovníky,“ kteří tlumočili Leninovy myšlenky v jeho nepřítomnosti.

Učebnice informují o Vorošilovi, Molotovovi a Kaganovičovi, jejichž úlohou bylo připravovat ozbrojenou revoluci.

### Obraz cara a carské rodiny, představení jejich osudu

Žádná z učebnic z výzkumného vzorku nepřináší obraz carské rodiny. Pokud se o carovi pojednává, tak pouze jako o vládci. V žádném textu není zmíněno vyvraždění carské rodiny.

### Význam a důsledky bolševické revoluce

Autoři tvrdí, že Velká říjnová socialistická revoluce měla jasné poslání, a tím bylo odstranění vykořisťování a sjednání míru.

Revoluce měla význam jak pro Rusko, tak i pro český a slovenský lid, který podle jejího příkladu postupoval pro získání samostatnosti. Doležal v učebnici Obrázky z dějin vykreslil Velkou říjnovou socialistickou revoluci „jako blesk, který zazářil a ukázal cestu všemu pracujícím lidu na celém světě, jak se zbavit vykořisťovatelů.“<sup>113</sup>

Komunistická strana údajně zachránila sovětskou zemi před světovým imperialismem. Uskutečnila jako první v dějinách lidstva socialistické přeměny. Autoři vidí v revoluci jako pozitivum to, že odstranila vykořisťování člověka člověkem a položila základy k vytvoření beztřídní společnosti.

Velká říjnová socialistická revoluce je v učebnicích prezentována tak, že rozštěpila svět na dva systémy – „odumírající kapitalismus“ a „mohutníci socialismus a komunismus.“ VŘSR byla vzorem pro miliony proletářů, aby uskutečnili revoluční zápas proti kapitalismu. Komunistická strana se stala „údernou brigádou“ pro celý svět. Zasluhou VŘSR byl odstraněn

---

<sup>112</sup> HÁJEK, Jirí, VÁVRA, Jaroslav, Vladimír SOJÁK a Josef VOŠAHLÍK, ed. *Dějiny doby nejnovější: Učeb. text dějepisu pro 11. postup. ročník všeobec. vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 20–22.

<sup>113</sup> DOLEŽAL, Jirí. *Obrázky z dějin: učební text dějepisu pro 5. postupný ročník národní školy*. 4. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1954, s. 62.

„carský žalář národů.“ Rozpoutala epochu národnostních revolucí a epochu socialismu a komunismu.

Ruskou revolucí se nechalo inspirovat dělnické hnutí ve Francii a Velké Británii. Probíhalo mnoho dělnických povstání a vznikala dělnická hnutí. Protiválečné hnutí zachvátilo i Itálii. Ve státech Rakouska–Uherska vznikala hnutí dělnických zástupců. Rolníci zabírali velkostatky a půdu.

V Německu propukla generální stávk a císař byl nucen odstoupit. Požadavek německých dělníků byl vytvořit socialistickou revoluci, neměli však v čele takovou bolševickou stranu, jaká byla v Rusku.

Revoluční význam pro Rusko byl takový, že se odtrhlo od kapitalistické soustavy. „Nastal soumrak světového kapitalismu.“<sup>114</sup>

Vítězství dělníků a rolníků posílilo pracující po celém světě. Autoři vidí v bolševické revoluci to, že dala českým a slovenským pracujícím impuls ke vzniku Československa jako samostatného státu.

Revoluci je připisována zásluha na prolomení kapitalistické soustavy, je zmiňováno to, že sovětský stát byl v „obklíčení“ kapitalismem, a to se podepsalo na jeho budoucím vývoji.

### Představení českých a slovenských legionářů, jejich úloha a ocenění jejich činů

Československé legie jsou v učebnicích z padesátých let dvacátého století vnímány jako kontrarevoluční síla, která se staví proti vládě a proti nastolení socialistického režimu. Připouští se, že prostí vojáci byli oklamáni buržoazií, která měla vojákům tvrdit, že je sovětská vláda chce vydat Němcům. V květnu 1918 legie bojovaly proti sovětské vládě, byly podporovány dohodovými spojenci. Trapl uvádí, že „*vystoupení československých legií se tak stalo součástí intervenční války kapitalistických států proti sovětskému Rusku.*“<sup>115</sup> Legie obnovovaly moc carských generálů. Přestože vítězily, brzy byly zastaveny Rudou armádou.

Negativní činnost legií je ospravedlněna tím, že legionáři brzy poznali, že byli oklamáni. Odmítli proti bolševikům bojovat a vstoupili do Rudé armády. „*Na deset tisíc českých a slovenských rudoarmějců, bývalých zajatců, bojovalo po celou občanskou válku proti cizí*

---

<sup>114</sup> SOJÁK, Vladimír, VÁVRA, Jaroslav a Josef VOŠAHLÍK, ed. Dějiny doby nejnovější: učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. 3. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1956. Učebnice všeobecně vzdělávacích škol, s. 65.

<sup>115</sup> TRAPL, Miloslav a Vratislav ČAPEK. *Dějepis pro 9. ročník základní devítileté školy.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1959. ISBN (váz.), s. 116.

*intervenci po boku ruských soudruhů. Jejich statečný boj patří k pokrokovým tradicím obou našich národů,*“<sup>116</sup> říká Trapl ve své učebnici.

---

<sup>116</sup> Tamtéž, s. 116.

## Dílčí závěry analýzy učebnic z padesátých let dvacátého století

Vzhledem k povaze doby, ve které učebnice vznikaly, mají výkladové texty z padesátých let již propagandistickou a ideologickou podobu.

Říjnové revoluci je věnován rozsáhlý prostor. Výklad často začíná popisem únorové revoluce a svržením cara. Říjnová událost je označována jako Velká říjnová socialistická revoluce.

Autoři o carovi pojednávají jako o panovníkovi neschopném vlády, který podporuje imperialistickou a protilidovou politiku. Ani v jedné učebnici není zmíněno, že byl car a jeho rodina popraveni. Pouze se zmiňuje, že byl car sesazen, anebo vyhnán.

Prozatímní vláda byla charakterizována jakožto pokračatelka carismu, imperialistických snah a podporovatelkou pokračování ofenzivy na frontě.

Časté téma, které učebnice zmiňují, je chatrný stav Ruska před revolucí. V učebnicích je věnovaný velký prostor pro popis průběhu VŘSR, především je neustále připomínáno, že bolševická strana nechtěla ozbrojené povstání, požadovala pokojnou revoluci v míru. Prvek „obraný“ bolševiků, kteří jsou představováni jako ti, kteří odmítali veškeré násilí, pokud to bylo možné, tak se násilí vyhýbali, je dosti značný.

V učebnicích nalezneme koncept my versus oni. My (jakožto správná bolševická strana, která měla pouze kladné úmysly) a oni, jakožto zrádci Ruska a celého světa (buržoazie, která vše, co koná, koná pouze pro zisk a pro ukotvení své moci).

Způsob, jakým učebnice pojednávají o odpůrcích režimu zmiňuje pouze jeden text, a to Dějepis pro 10. ročník z roku 1958 od autora Jaroslava Charváta. *„Proti nepřítelům lidu, proti vykořisťovatelským třídám a jejich zahraničním podporovatelům, kteří by chtěli budování socialismu zmařit nebo narušit, socialistická demokracie zasahuje tvrdě, ale všemi prostředky výchovy se snaží získat ty obyvatele, kteří se vlivem přežitků z doby kapitalismu nebo vlivem nepřátelské propagandy ještě plně nezapojili do budování socialismu.“*<sup>117</sup>

---

<sup>117</sup> CHARVÁT, Jaroslav. *Dějepis pro 10. ročník: Pokusná učebnice*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1958, s. 118.

Lenin je charakterizován jakožto velký vůdce, středobod revolučních sil. Upevnil a stmelil dělnictvo s rolnictvem a dokázal tak dojít k vítězství Velké říjnové socialistické revoluce.

V popisu průběhu říjnové revoluce je ve všech učebnicích z výzkumného vzorku zmíněn boj o Zimní palác. Boj o Zimní palác je pojímán jako klíčová událost během říjnové revoluce. Dobytím paláce získali bolševici moc.

V textech jsem zkoumala, jak již bylo řečeno u učebnic z třicátých let, zda se nějak didakticky odlišují učebnice pro pátý ročník s těmi pro vyšší ročníky. Zda je text přizpůsobený pro mladší žáky. U textů z padesátých let tomu tak bylo, a to především u učebnice Obrázky z našich dějin pro pátý ročník zastoupené ve výzkumném vzorku dvěma vydáními, tj. z roku 1956 a 1958 vydané Pedagogickým nakladatelstvím. Tato učebnice je psána beletristickou formou, formou dopisu. Výklad byl podáván jako psaný rozhovor dvou přátel, jenž jeden píše z probíhající války a informuje druhého o ruské revoluci.

Tím, že jsem do výzkumného vzorku zařadila i dotisky učebnic, měla jsem možnost sledovat, zda se s vývojem komunistické agitace a například smrtí Stalina mění v učebnicích rétorika. Zajímalo mě, zda se v učebnicích z první poloviny padesátých let bude hovořit o revoluci jinak, než v titulech z druhé poloviny padesátých let. Zjištění bylo takové, že nikoliv. Učebnice zůstávaly v průběhu padesátých let stejné.

V učebnicích je patrný vzdělávací/výchovný podtext. Lze jej vidět na příkladu československých legií, kdy jsou legionáři popisováni jakožto zrádci, avšak svou chybu si uvědomí, a přidají se na („správnou“) stranu.

## 5. Komparace

### Komparace reflexe bolševické revoluce v učebnicích ze třicátých a padesátých let dvacátého století

Učebnice z třicátých let se velmi odlišují od učebnic z padesátých let tím, jaké a jakým způsobem informace o bolševické revoluci přinášejí. Předávané informace se diametrálně odlišují.

Do učebnic z třicátých let dvacátého století nepronikl prvoplánový politický výklad bolševické revoluce (1917), autoři se snažili o všestranně vyrovnaný pohled.

Učebnice se věnují dopadům ruské revoluce na ruskou společnost, domnívají se, že prohloubila hospodářské a sociální problémy.

Poněkud shodný výklad přináší učebnice z třicátých a padesátých let na příkladu vylíčení situace před revolucí. Autoři se shodnou v tom, že Rusko zažívalo silný hospodářský a politický rozvrat. Absolutistická vláda cara a jeho neschopnost řídit stát situaci ještě více vyostřila. Armáda nebyla bojeschopná, a většina obyvatel si přála ukončení války.

Rozdíl mezi učebnicemi z třicátých a padesátých let je již ve způsobu označení říjnové revoluce. Zatímco třicátá léta používají označení „říjnový převrat“, „bolševická revoluce“ či událost nepojmenovávají, padesátá léta jsou v tomto ohledu velmi striktní. Autoři používají označení Velká říjnová socialistická revoluce.

Říjnové revoluci je v učebnicích věnován mnohonásobně větší prostor, než tomu bylo v učebnicích z třicátých let. Učebnice vydané během třicátých let o bolševické revoluci pojednávají pouze v malém rozsahu. Informace jsou obsaženy v kapitolkách, které se týkají první světové války. Učebnice z let padesátých Velké říjnové socialistické revoluci věnují obsáhlé kapitoly, které jsou doplněny fotografiemi (například s Leninem, Zimním palácem).

Průběh revoluce je také vykládán různým způsobem v učebnicích z třicátých a z padesátých let.

Učebnice vzniklé ve třicátých letech se věnují popisu průběhu revoluce pouze okrajově. Zájmem autorů je vysvětlit průběh revolučního hnutí z hlediska ideologického. Proč k revoluci

došlo, kdo byl jeho iniciátorem, jaká panovala ve společnosti nálada. Neobsahují popis situace den po dni. Informují o revoluci obecně.

Učebnice z padesátých let vykládají situaci velmi detailně. Můžeme se dočíst o přípravě revoluce, přes „potlačení pokusu o zradu revoluce“, až k „budování základů socialistické společnosti.“

U informování o osobnostech spjatých s revolucí se učebnice opět odlišují.

Učebnice ze třicátých let popisují pouze Lenina a Trockého, které charakterizují z hlediska jejich účasti a vedoucí úloze v bolševické straně. Zmínění nejsou hodnoceni negativně. Jiné osobnosti představovány nejsou.

Učebnice z padesátých let představují Lenina, jehož úloha je v rámci bolševické revoluce vyzdvihována. Kladně jsou představovány i jiné osobnosti spjaté s bolševickou stranou a revolucí.

Na rozdíl od učebnic vydaných ve třicátých letech se v učebnicích z padesátých let objevují negativní hodnocení Trockého, kdy je hodnocen jako zrádce revoluce, v rámci stalinské historiografie.

Shodné mezi učebnicemi z obou zkoumaných období je pojednání o carovi.

Car je textech zmíněn pouze jako tehdejší vládce, učebnice se více nevěnují jeho osudu. Dalším shodným jevem je fakt, že se učebnice nevěnují popisu jeho rodiny. Rozdílný je ovšem narativ, ve kterém se o carovi hovoří. Ve třicátých letech nalezneme neutrální charakter jeho popisu. Padesátá léta líčí situaci více kriticky, a car je představován negativně.

Rozdílný pohled mají učebnice na důsledky bolševické revoluce. Třicátá léta představují jak pozitivní, tak negativní dopad revoluce. S učebnicemi z padesátých let souhlasí v pozitivním hodnocení uzavření míru s Německem. To je ovšem jediný společný znak. V učebnicích z třicátých let nalezneme zmínku o občanské válce a probíhajícím bolševickým teroru. Tuto informaci (dle očekávání) v padesátých letech nenalezneme.

Učebnice z padesátých let vytvářejí obraz bolševické revoluce jako pozitivní události v ruských, československých i světových dějinách.

Československé legie nejsou často zmiňovány v učebnicích jak z třicátých, tak z padesátých let. Pokud v nich tuto informaci nalezneme, opět v rozdílných pojednáních.

Učebnice z prvorepublikových let činnost legií vyzdvihávají, chválí ji za úspěchy v bitvě u Zborova.

Padesátá léta činnost československých legií kritizují, hodnotí jejich účast v bojích proti Rudé armádě jakožto velmi nebezpečnou pro nový sovětský stát.

V učebnicích z třicátých let nenalezneme, obrázky a fotografie, které by ilustrovaly například osobnosti revoluce, místa revoluce. Učebnice vydané v padesátých letech obrázky již obsahují. Historie je vizualizována.

### Komparace odborné literatury ze třicátých, padesátých, šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století

Interpretace bolševické revoluce v Rusku (1917) se odlišuje v historiografii třicátých a padesátých let dvacátého století. Stejně, jako je tomu u učebnic, tak i v odborné literatuře nalezneme ruskou revoluci interpretovanou rozdílně.

Rozdíl je patrný již pokud si položíme otázku, jak je událost nazývána. Ve třicátých letech jako ruská revoluce či jako bolševický převrat, v textech z padesátých let zpravidla jako Velká říjnová socialistická revoluce.

Literatura z porovnávaných období se shoduje na charakteristice situace a jejím vyústěním před revolucí v oblasti nedostatečného hospodářství. Poválečná literatura ovšem nezmiňuje odchod ruské inteligence ze země a také fakt, že Rusko na moderní válčení nebylo připravené, tudíž není veškerá vina nesena pouze na bedrech cara. Vilinskij a Slavík hovoří o možném germanofilství carské rodiny, poválečná literatura hovoří o jistém napojení cara na německé síly. Po druhé světové válce byla společnost protiněmecky orientovaná, to, že autoři hovoří o možné germanofilství carské rodiny, může souviset s náladou, která byla ve společnosti přítomná.

Úpadek morálky na frontě je v textech z třicátých let připisován Sovětům, jelikož důstojníci podporovali Prozatímní vládu a odmítali uposlechnout velení od Sovětů. V padesátých letech nalezneme mimo informace o úpadku morálky z důvodu nepodpory války, také informaci o tom, že armáda byla nespokojená s činností Prozatímní vlády.



Ve třicátých letech se v historiografii připouští, že bolševická cesta nebyla jediná možná varianta a spolupracovníci Lenina na tuto skutečnost upozorňovali.

Padesátá léta je ihned odsuzují jakožto zrádce revoluce. O zavraždění cara a jeho rodiny se v padesátých letech v textech nepsalo.

Odlišné je i pojetí důsledků revoluce. Dle očekávání je v padesátých letech revoluci připisován světodějný význam, odstranění kapitalismu a nastolení míru. Třicátá léta vnímají revoluci negativně, především zavedení cenzury, odstranění svobody a nastolení tvrdého teroru. Bolševická revoluce v Rusku podle autorů přispěla k tomu, že byl v koloniích povzbuzen národně osvobozenecý boj.

## 6. Závěry

Tato bakalářská práce měla za stanovený cíl zjistit, jak se pojednávalo o bolševické revoluci (1917) v učebnicích dějepisu pro základní a všeobecné školy z období let třicátých a let padesátých dvacátého století.

Během zpracovávání této práce jsem došla k přesvědčení, že i dílčí, otázky výzkumné, kterými byly prameny analyzovány, mají samy o sobě výpovědní hodnotu. Přináší zajisté ne nové informace, ovšem zajímavé porovnání dvou období, vhodné k zamyšlení.

Učebnice korelují s odbornou literaturou z hlediska narativu, kterým bolševickou revoluci představují. Učebnice i odborná literatura z třicátých let interpretují bolševickou revoluci z hlediska jejího průběhu, jak již bylo řečeno v dílčích závěrech, neupřednostňují určité události nad jinými a nevyzdvihávají určité osobnosti. Především kriticky hodnotí důsledky převzetí moci bolševiky.

Literatura včetně učebnic z padesátých let vytváří iluzi, že ruská bolševická revoluce přispěla k nastolení zcela beztrždní společnosti bez problému. Je popisován boj proti „zlu“ a spojení všech lidí, kteří společně s vedením svého vyvoleného vůdce, dosáhnou „dobra“. „Dobra“, které zasáhne celý svět a již nebude lidstvu nic scházet.

Na otázku, zda se revoluce označuje jako bolševická revoluce či jako Velká říjnová socialistická revoluce, je odpověď taková, že opět záleží na období. Třicátá léta převážně využívají označení ruská revoluce nebo ruský převrat, termín bolševická revoluce se objevuje ojediněle. Autoři tvořící v padesátých letech dvacátého století využívají označení Velká říjnová socialistická revoluce.

Zda se jednalo o lokální událost nebo událost, která ovlivnila světové dějiny, se částečně názor učebnic i odborné literatury shoduje. Převládá názor, že se jednalo o událost světového významu. Rozdíl je ovšem opět v tom, zda byla událost pro svět prezentována jako pozitivum, či negativum.

Učebnice z třicátých let hovoří o tom, že bolševická revoluce přispěla k uzavření míru s Německem a ovlivnila ukončení první světové války. S tímto souhlasí i poválečná literatura. Vznik samostatného Československa představují autoři z padesátých let jako důsledek bolševické revoluce. Český a slovenský lid se podle vzoru lidu ruského rozhodl bojovat proti

„utlačovatelskému“ Rakousku. Poválečná literatura nepřímo připisuje vznik ČSR Stalinovi, nikoli Masarykovi.

Odpověď na otázku, zda byla bolševická revoluce tragédií ruského národa či počátek šťastné epochy v ruských dějinách, nelze představit jednoznačnou odpověď.

Autoři učebnic tvořící ve třicátých letech dvacátého století pojmají ruskou revoluci spíše negativně (nastupující teror na odpůrcích režimu, vyvolaná občanská válka), ovšem zmiňují určité okolnosti, které hodnotí pozitivně. Vyzdvihují například pozemkovou reformu uskutečněnou bolševickou stranou, která přešla do rukou ruských rolníků a vzdělání ruských občanů, kteří byli přinuceni pracovat.

Odlisný pohled zastupují autoři padesátých let. Tento přístup ruskou revoluci označuje za nástup šťastné epochy, a to zcela jasně, bez sebemenšího kritického zhodnocení. Vítězstvím Velká říjnová socialistická revoluce ukončila první světovou válku, odstranila vykořisťování člověka člověkem a odstranila kapitalismus. Ochránila zemi před imperialismem.

Ráda bych se vrátila k výroku historičky Fitzpatrickové, která ve svém díle uvádí narativ, kterým se ruská revoluce vykládala od třicátých do padesátých let: *„představovat říjnovou revoluci jakožto skutečné povstání proletariátu a bolševické strany coby jeho předvojem, a že nešlo o nic předčasného ani nahodilého, jelikož k ní došlo v důsledku historického zákona. Všichni kromě Lenina a Stalina byli zrádci, a o těch se psát nesmělo.“*<sup>118</sup>

Odborná literatura z třicátých a padesátých let dvacátého století, se kterou jsem v této práci pracovala, dle mého názoru této tezi neodpovídá. Tato teze je platná u literatury z padesátých let. Prvorepublikové práce nejsou v tomto názoru stoprocentně shodné. Autoři psali i o ostatních osobnostech revoluce.

---

<sup>118</sup> FITZPATRICK, Sheila a Lubomír SEDLÁK. *Ruská revoluce*. Brno: CPress, 2017, ISBN 978-80-264-1687-6., s. 13.

## 6. Použité prameny a odborná literatura

### Prameny:

#### Učebnice z 30. let 20. století:

DEJMEK, Petr. *Stopami lidstva: dějepis pro 6. - 8. školní rok obecných škol*. 2. opr. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1930.

GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 8. vyd. Praha: Komenium, 1932.

GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 9. vyd. podle normál. osnov z r. 1932. Praha: Komenium, 1935.

GEBAUEROVÁ, Marie, Antonín JIRÁK a Antonín REITLER. *Dějepis pro školy měšťanské*. Díl 3., (Pro třetí třídu měšťanských škol.). 10. nezm. vyd. Praha: Komenium, 1937.

HORČIČKA, Josef a Josef LEDR. *Dějepis pro měšťanské školy*. Díl čtvrtý, Pro jednorozční učebné kursy při měšťanských školách. Vydání druhé, přepracované. V Praze: Československá grafická Unie, 1935.

HORČIČKA, Josef a Josef LEDR. *Dějepis pro měšťanské školy*. Díl třetí, Pro třetí třídu. Vydání páté, přepracované. V Praze: Československá grafická Unie, 1935.

KEJŘ, Václav a Richard LANDER. *Dějepis pro 6. až 8. postupný ročník obecných škol*. V Praze: Československá grafická Unie, 1935.

MLČOCH, Jan. *Učebnice dějepisu pro měšťanské školy: upravena podle normálních učebných osnov z r. 1932*. III. (Pro třetí třídu), Novověk. V Praze: Československá grafická Unie, 1935.

NEMEŠKAL, Stanislav. *Pracovní dějepisný slovníček pro měšťanskou školu*. 2., přeprac. vyd. V Praze: Československá grafická Unie, 1935.

PAUR, Jaroslav. *Cesta: učebnice dějepisu pro měšťanské školy*. Díl III, (Pro třetí třídu). V Praze: Státní nakladatelství, 1937.

ŠTORCH, Eduard a Karel ČONDL. *Pracovní učebnice dějepisu*. Díl třetí, Pro třetí třídu měšťanských škol. V Praze: Státní nakladatelství, 1937. ISBN (váz.).

ZAHRADNÍK, Karel. *Dějepis pro měšťanské školy*. III., Novověké dějiny. V Praze: Československá grafická Unie, 1936.

### **Učebnice z 50. let 20. století:**

DOLEŽAL, Jiří. *Obrázky z dějin: učební text dějepisu pro 5. postupný ročník národní školy*. 4. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1954.

HÁJEK, Jiří, VÁVRA, Jaroslav, Vladimír SOJÁK a Josef VOŠAHLÍK, ed. *Dějiny doby nejnovější: Učeb. text dějepisu pro 11. postup. ročník všeobec. vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

CHARVÁT, Jaroslav. *Dějepis pro 10. ročník: Pokusná učebnice*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1958.

KOPÁČ, Jaroslav a Miroslav KROPILÁK, ed. *Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro osmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

KOPÁČ, Jaroslav, Alois SOSÍK a Miroslav KROPILÁK. *Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro osmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955. Učebnice všeobecně vzdělávacích škol.

KRATOCHVÍL, Miloš Václav a Václav DŘEVO. *Obrázky z našich dějin pro 5. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 2. vyd. Ilustroval M. MAREŠOVÁ. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1956.

KRATOCHVÍL, Miloš Václav a Václav DŘEVO. *Obrázky z našich dějin pro 5. ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 4. vyd. Ilustroval M. MAREŠOVÁ. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1958.

SOJÁK, Vladimír, Jiří HÁJEK, Jaroslav VÁVRA a Josef VOŠAHLÍK, ed. *Dějiny doby nejnovější: (1914-1945). Učební text dějepisu pro jedenáctý postupný ročník škol všeobecně vzdělávacích a pro třetí ročník škol pedagogických*. 4., přeprac. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1957.

SOJÁK, Vladimír, VÁVRA, Jaroslav a Josef VOŠAHLÍK, ed. *Dějiny doby nejnovější: učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické*. 3. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1956. Učebnice všeobecně vzdělávacích škol.

SOJÁK, Vladimír, Jaroslav VÁVRA a Josef VOŠAHLÍK, ed. *Dějiny doby nejnovější: Učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1955.

TRAPL, Miloslav a Vratislav ČAPEK. *Dějepis pro 9. ročník základní devítileté školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1959. ISBN (váz.).

### **Odborná literatura z padesátých, šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století**

BURDŽALOV, Èduard Nikolajevič. *Jak zvítězila Velká říjnová socialistická revoluce*. Praha: SNPL, 1953.

FIDLER, Jiří. *Deník revoluce 1917*. Praha: Svět sovětů, 1967.

HERMAN, Karel. *Historické události – Velká říjnová socialistická revoluce: dějiny Ruska 1853–1917/1918 v datech*. Praha: Mladá fronta, 1977, 314 s.

KŘÍŽEK, Jaroslav. *Čeští a slovenští rudoarmějci v Sovětském Rusku 1917-1920*. Praha: Orbis, 1955.

REED, John, Vladimír Il'jič LENIN, Nadežda Konstantinovna KRUPSKAJA, Pavel KAVAN a A. WILLIAMS. *Deset dnů, které otřásly světem*. 5. vyd., v SNPL 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953.

SLÁDEK, Zdeněk. *Veliký Říjen: k hlavním etapám bojů za vítězství proletářské revoluce v Rusku*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962.

SYLLABA, Theodor. *T.G. Masaryk a revoluce v Rusku*. Vydání I. Praha: Naše vojsko, 1959.

### **Odborná literatura:**

FITZPATRICK, Sheila a Lubomír SEDLÁK. *Ruská revoluce*. Brno: CPress, 2017, 279 s. ISBN 978-80-264-1687-6.

KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: ISE, 1995, 115 s. ISBN 80-85241-88-9.

MORAVCOVÁ, Dagmar a Pavel BĚLINA. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, 219 s., mp. ISBN 80-86130-04-5.

PIPES, Richard a Hana GOPAULOVÁ. *Dějiny ruské revoluce*. Vydání druhé, revidované. Praha: Argo, 2017, ISBN 978-80-257-2203-9.

PROKŠ, Petr. *Konec říše Romanovců: mezinárodní souvislosti svržení carského režimu a revoluce v Rusku (1880-1917)*. Praha: Academia, 2018. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2811-2.

REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2266-8.

SLAVÍK, Jan. *Ruská revoluce a "Lenin" Zdeňka Nejedlého*. Praha: [nákladem vlastním], 1938

SWAIN, Geoff. *Stručné dějiny ruské revoluce*. Přeložil Věra SKALÁKOVÁ, přeložil Jan ZASADIL. [Trnová]: Bourdon, 2017. ISBN 978-80-906728-8-8.

ŠVANKMAJER, Milan, Vladislav MOULIS, Václav VEBER a Zdeněk SLÁDEK. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 473 s.: il., obr., fot., mp. ISBN 80-7106-128-X.

ZUBOV, Andrej Borisovič, Libor DVOŘÁK, Iva DVOŘÁKOVÁ, Zuzana SOUKUPOVÁ, Josef VOLOŠIN a Martin VRBA. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo, 2014–2015, ISBN 978-80-257-0921-4.

Elektronické zdroje:

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: studie o duchovních proudech v Rusku: k ruské filosofii dějin a náboženství 1.* [online]. Praha: Jan Laichter, 1930 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:a71867a0-cd6b-11e9-84ef-005056827e51?page=uuid:b73f0323-0558-4314-8ee0-ffa456dda698>

VILINSKIJ, Valerij Sergejevič. *Ruská revoluce: 1825-1936* [online]. Přerov: Společenské podniky, 1936 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:31ef2f40-90d6-11e8-87bd-005056827e52?page=uuid:a572a871-e36f-11e8-8d10-5ef3fc9ae867>